

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 30 MEI 1962 - No. 2339

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

De Haan, Stol & Co., accountants

vragen voor hun kantoor te Amsterdam

JONG ACCOUNTANT

Ook assistenten, die binnenkort hun studie zullen beëindigen kunnen in aanmerking komen.

Aan ambitieuze kracht wordt de gelegenheid geboden tot volledige ontplooiing.

Brieven met volledige inlichtingen, te richten aan het kantooradres: Museumplein 10, Amsterdam-Z.

Adverteer in „E.-P.B.”

D. HUDIG & CO

Ao. 1825

MAKELAARS IN ASSURANTIËN

ROTTERDAM

Telefoon (010) 13 08 00
Telex 2 11 03

Wijnhaven 23
Postbus 518

VAN DER HOOP, OFFERS & ZON

Ao. 1807

BANKIERS

ROTTERDAM

Telefoon 11 46 20
Telex 2 21 99

Westersingel 88
Postbus 502

Adviezen
bij de keuze
van
beleggingen
en het sluiten
van alle
verzekeringen

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: *Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.*

Bankiers: *R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.*

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: *Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.*

Advertentie-tarief *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.*

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glass; L. M. Koyck; H.W. Lambers;
J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Winkeltrouw bij de Amerikaanse supermarkets

In een artikel „The supermarket battle for store loyalty”¹⁾ wordt door Russell S. Tate aandacht besteed aan de winkeltrouw bij supermarkets in de Verenigde Staten. In de huidige Nederlandse verhoudingen is dit een probleem, dat nog niet zo'n grote betekenis heeft, doch in de Verenigde Staten, waar ongeveer 70 pCt. van de omzet van levensmiddelen via supermarkets plaatsvindt, wordt gesproken over „a battle for consumer loyalty”. Het merendeel der supermarkets staat daar voor het probleem hoe effectief met de andere supermarkets kan worden geconcurrerd in een verzadigd handelsgebied, terwijl er vrijwel geen onderscheid bestaat in prijsstelling, assortiment, „display” en service. Gedeeltelijk ligt het antwoord op deze vraag in het vlak van de winkeltrouw.

De „Market Research Corporation of America” wijdde aan het vraagstuk van „store loyalty” enige belangrijke onderzoeken. Hiertoe werden de wekelijkse opgaven der aankopen van de leden van het National Consumer Panel — representatief voor de Verenigde Staten — over een periode van een jaar (februari 1959 - januari 1960) geanalyseerd. Vastgesteld werd dat weinig gezinnen hun winkelbezoek beperken tot één enkele winkel en dat winkeltrouw meestal het gevolg is van het niet verzadigd zijn van het handelsgebied. Slechts 10 pCt. van de Amerikaanse gezinnen bezoekt één supermarkt, doch meer dan 50 pCt. doet de levensmiddelen aankopen in vier of meer supermarkets, waar 60 pCt. van de bestedingen plaatsvinden. Hieruit blijkt, dat winkeltrouw in hoge mate ontbreekt.

Het merendeel van de gezinnen, die zich bij hun aankopen beperken tot één winkel, woont in gebieden, waar de winkeldichtheid klein is. De meeste niet-loyale gezinnen komen daarentegen voor in de dichtbevolkte gebieden, waar ook de winkeldichtheid, dus de mate van verzadigdheid, groter is. Tevens is uit deze onderzoeken gebleken, dat de winkeltrouw afneemt naarmate het gezinsinkomen toeneemt. De grootste winkelloyaliteit wordt aangetroffen in de sfeer van de laagste inkomens of ruimer gesteld: bij de lagere socio-economische groepen. Een verklaring hiervoor kan worden gevonden in het feit, dat de lagere inkomensgroepen in meerdere mate buiten de dichtbevolkte gebieden wonen, zodat wij dit verband vermoedelijk terug kunnen brengen tot de winkeldichtheid.

Het zal duidelijk zijn, dat deze gegevens weinig beoedigend zijn voor de supermarkets. De voor de supermarkt meest waardevolle gezinnen, omdat zij een groot te besteden bedrag vertegenwoordigen, blijken getypeerd te kunnen worden als „disloyal shoppers”. Daarbij komt nog dat, wanneer de bestedingen over een periode van een

jaar worden gezien, de grootte van het totaal der bestedingen in een zaak nauw verbonden is met het aantal bezoeken, dat aan die zaak gebracht wordt.

Om de trouw van de huisvrouwen te bevorderen, zijn vele supermarkets overgegaan tot de verkoop van eigen merken. Doch uit de onderzoeken van de „Market Research Corporation of America” is komen vast te staan, dat er weinig verschil is tussen de bestede bedragen voor eigen merken bij de trouwe en bij de niet-winkeltrouwe gezinnen.

Bij de onderzoeken heeft men tevens trachten vast te stellen, welke relatie er bestaat tussen „aanbiedingen” voor bepaalde artikelen en de winkeltrouw. Hiertoe heeft men het aankooppatroon voor 6 produkten bestudeerd, die relatief veel werden „aangeboden”, o.a. margarine, koffie en tandpasta. De meeste trouwe gezinnen kochten in mindere mate op speciale aanbiedingen dan de huisvrouwen, die hun aankopen deden in meer dan één winkel. Hierbij dient echter wel opgemerkt te worden, dat dit verschijnsel nog niet typerend behoort te zijn voor de niet-winkeltrouwe gezinnen. Daar deze huisvrouwen hun aankopen doen in meer dan één winkel kunnen zij ook vaker gebruik maken van aanbiedingen.

Zoals wij hiervoor reeds zagen, kunnen het voeren van eigen merken en het houden van consumentenaanbiedingen niet als middelen worden beschouwd, die in belangrijke mate de winkeltrouw bevorderen. De mogelijkheden, die de ondernemer ten dienste staan, zijn beperkt. Gedacht kan worden aan een uitbreiding van het assortiment. Uit een menu-onderzoek is komen vast te staan, dat in de Verenigde Staten bepaalde artikelen in „primary stores” — de winkel waar de consument meer besteedt dan in enig andere winkel — worden gekocht. Artikelen als boter, margarine, koffie, diepvriesgroenten en blikgroenten worden echter veelal in „secondary stores” gekocht. Het betreft hier artikelen, die meestal gebruikt worden als ingrediënten om een maaltijd of een gerecht te completeren. Het voeren van deze artikelen, naast produkten die normaliter in „primary stores” worden gekocht, kan tot omzetvergroting leiden, indien daarbij een verkooppolitiek wordt gevoerd, die gericht is op de verkoop van een aantal ingrediënten van een gerecht in plaats van een aantal artikelen zonder meer. Men zal de artikelen in relatie tot een bepaald gerecht met behulp van „display” dienen te verkopen.

Het vorenstaande is geheel afgestemd op de Amerikaanse verhoudingen, doch o.i. zal het probleem van de winkeltrouw zich ook in Nederland meer gaan voordoen naarmate de verschillen in service, assortiment en prijsstelling in de verschillende winkels afnemen.

¹⁾ „Journal of marketing” van oktober 1961.

Rotterdam.

Drs. C. J. W. WEBER.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Winkeltrouw bij de Amerikaanse supermarkets, door Drs. C. J. W. Weber.....	499	Ingezonden stuk: Verbetering van de bedrijfspensioenen, door C. P. A. Bakker met een naschrift van L. S. Beuth	512
Huurverhoging, door Drs. W. Olthof.....	500	Boekbespreking: L. van der Meijden: Ziekenhuiseconomie, bespr. door Drs. J. L. P. van Besouw.....	513
Het pond in het begin van de jaren zestig, door Drs. F. J. M. Meyer zu Schlochtern, Ir. J. Sandee en Drs. W. Tims.....	503	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	514
Levensverzekering (binnenland) in 1961, door J. B. Booi	508	Recente publikaties	516
Economische en sociale achtergronden van de sta- kingen in Spanje, door Drs. J. J. Versluys.....	510		

Huurverhoging.

„Too much too soon”¹⁾.

Hoewel het motto waaronder dit artikel geschreven wordt ook toegepast kan worden op de aangekondigde huurverhoging zelf, heeft het toch vooral betrekking op de argumentatie van het door de regering voorgestelde huurverhogingsprogramma. In deze argumentatie wordt namelijk al te snel voor een wel zeer eenzijdig uitgangspunt gekozen en worden al te veel nadelige consequenties zonder meer geaccepteerd.

De voorstanders van huurverhoging hanteren doorgaans een reeks van nogal ongelijksoortige argumenten om hun zaak te bepleiten. De huurrondes die wij reeds achter de rug hebben zijn overigens ook nogal verschillend gemotiveerd geweest. De gestegen onderhoudskosten, het rendement van belegging in onroerend goed, het verschil in huurpeil tussen voor- en na-oorlogse woningen, de doorstroming, de op het overheidsbudget drukkende subsidie-last, de geringe waardering welke voor het woongenot uit een laag huurpeil zou resulteren — deze en nog andere argumenten hebben niet alleen in het verleden een rol gespeeld, maar verschijnen ook nu weer op het tapijt.

Doelstelling van het overheidsbeleid.

Aan vele van deze argumenten kunnen wij hier voorbijgaan, om ons te beperken tot wat nu als het hoofdmotief naar voren wordt geschoven. Voor de formulering daarvan kunnen wij het best bij de Memorie van Toelichting en bij de Memorie van Antwoord op de wijziging van de huurwet terecht. De regering streeft ernaar om de overheidsbemoeiing ingevolge de huurwet te beëindigen wanneer de woningnood in grote trekken zal zijn opgeheven (M.v.T.). In de M.v.A. preciseert de minister, wat het doel is van het huurbeleid. Als doel wordt namelijk gesteld, dat „tegen de tijd dat het woningtekort in grote trekken zal zijn opgeheven, hetgeen, naar mag worden aangenomen, in 1965 het geval zal kunnen zijn, het algemene huurpeil van de dan aanwezige woningvoorraad — kwaliteitsverschillen daarbij in aanmerking genomen — geleidelijk aan zal zijn opgetrokken tot een niveau, dat ongeveer overeenkomt met een van de stichtingskosten van nieuwbouwwoningen afgeleid huurpeil”.

De minister sluit zich hierbij aan bij een van de uitgangspunten, welke de S.-E.R. in zijn „advies over het huurbeleid op langere termijn” heeft geformuleerd. Terloops zij hierbij opgemerkt, dat de formulering van de minister enigszins van die van de S.-E.R. afwijkt. De S.-E.R. immers geeft een beschouwing van het begrip evenwichtige woningmarkt, die gekenschetst wordt als een situatie, waarbij a) evenwicht tussen vraag en aanbod van woningen bestaat en waarbij b) het algemene huurniveau, althans op langere termijn, bepaald wordt door de kosten van de nieuwbouw. De minister maakt van dit laatste een doelstelling, die hij in 1965 wil verwezenlijken!

¹⁾ Titel van een door de actrice L. Barrymore geschreven autobiografie, waarin zij beschrijft hoe zij op jeugdige leeftijd rijk werd en een onverwacht snelle carrière wist op te bouwen, en welke vernietigende invloed daarvan op haar leven is uitgegaan.

Te overbruggen afstand gelijk aan subsidie nieuwbouw.

Wanneer men, zoals de S.-E.R. en de minister doen, veronderstelt dat de stichtingskosten tot 1965 stabiel zullen blijven, dan zullen de kosten van de nieuwbouw in 1965 gelijk zijn aan de huidige vraaghuur van de nog te bouwen woningen plus de subsidie, welke de nieuwbouw nog ontvangt. Die subsidie bedraagt gemiddeld 30 pCt. van de vraaghuur. Daarmede is dus het niveau, tot waarop de huren van de nieuwbouw nog opgetrokken moeten worden, bepaald.

De vraag is, of het huurniveau van de thans reeds bestaande woningvoorraad met hetzelfde percentage opgetrokken moet worden, ook de vooroorlogse woningen. Die huren liggen voor het overgrote deel nog lager, soms aanzienlijk lager dan de huren van de thans te bouwen woningen. De vraag of deze huren met een hoger, een gelijk of een lager percentage moeten worden opgetrokken hangt af van de vraag, of er kwaliteitsverschillen ten opzichte van de nieuwbouw vallen aan te wijzen. Beter ware het nog te spreken over verschillen in woongerief, omdat niet alleen de bouwtechnische uitvoering van de woning, het comfort, een rol speelt, maar ook de ligging in een wijk, de groenvoorziening en dergelijke. Het is aannemelijk, dat de oudere typen woningen minder woongerief bieden dan de meer recent gebouwde. De minister neemt nu dusdanige kwaliteitsverschillen aan, dat alle reeds gebouwde woningen met het genoemde percentage van 30 in huur verhoogd moeten worden. Het treft bijzonder sterk, dat een ingewikkelde redenering met zoveel onafhankelijk van elkaar geformuleerde veronderstellingen leidt tot een uitkomst, waarbij het huurverhogingspercentage voor alle woningen net voldoende is om de subsidie op de nieuwbouw af te kunnen schaffen!

Veronderstellingen van het overheidsbeleid.

Het verdient dan ook aanbeveling de gevolgde redenering kritisch te beschouwen. Daarbij zien wij voorlopig even af van de vraag, of de conceptie van dit evenwichtshuurpeil op zichzelf juist is en ook sociaal aanvaardbaar. Wij beperken ons vooralsnog tot de premissen, waarop de argumentatie steunt.

De minister veronderstelt:

- a. dat het statistisch woningtekort in 1965 zal zijn opgeheven;
- b. dat het wegvallen van dit statistisch tekort overeenkomt met een gelijkheid van de vraag naar en het aanbod van woningen in 1965;
- c. dat deze gelijkheid van vraag en aanbod overeenkomt met een evenwichtige woningmarkt, waarbij een vrije concurrentie en een dusdanige mobiliteit van huurders aanwezig is, dat de stichtingskosten van de nieuwbouw in 1965 bepalend zijn voor het huurniveau van de gehele bestaande woningvoorraad;
- d. dat de bouw- en overige stichtingskosten gelijk zullen blijven;
- e. dat de verschillen in woongenot in 1965 niet alleen objectief aan die van 1962 gelijk zullen zijn, maar ook subjectief door de huurders in 1965 op dezelfde wijze

worden gewaardeerd, zoals deze waarderingen nu leven in de voorstelling van de minister.

Evenwicht van vraag en aanbod in 1965?

Al deze veronderstellingen zijn rijkelijk optimistisch. Ook al zou in 1965 in alle delen van het land en voor de onderscheidene bevolkingsgroepen het statistisch woningtekort zijn opgeheven, dan nog zijn wij ver verwijderd van een gelijkheid van vraag en aanbod. Bij de berekening van het statistisch tekort zijn niet alleen tot de woningvoorraad meegeteld kwalitatief bedenkelijke eenheden zoals noodwoningen, tweede en volgende delen van duplexwoningen, maar aan de vraagkant is bovendien geen rekening gehouden met de uitgestelde huwelijken en al evenmin met de omstreeks 1965 te verwachten huwelijksgolf, die de vraag naar woningen met een sprong zal doen stijgen.

Evenmin is rekening gehouden met de door sanering en krotopruiming veroorzaakte vraag (minimale omvang 20.000 woningen per jaar, conform een schatting van de Centrale Directie van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid). Een vrije woningmarkt fungeert bovendien alleen bij een redelijke reserve aan woningen. Deze reserve moet op ongeveer 2 pCt. of 50.000 woningen gesteld worden. En dat alles te bereiken in 1965?

Geen stijgende stichtingskosten?

De veronderstelling van gelijkblijvende stichtingskosten is al evenmin reëel. Sinds 1959 zijn de bouwkosten reeds met ongeveer 10 pCt. gestegen. De stijging is ongetwijfeld mede te wijten geweest aan de overspanning op de bouwmarkt, waartoe de overheid nota bene heeft bijgedragen door een te vrijgevig vergunningenbeleid ten behoeve van de vrije sector. Daarbij komt dat de stichtingskosten meer zijn gestegen dan de bouwkosten, en wel vooral door een stijging van de grondprijzen.

Ook hierbij valt kritiek op de regering uit te oefenen; de opheffing van de prijsbeheersing voor niet-landbouwgronden heeft een belangrijke grondspeculatie doen ontstaan, waardoor de prijzen aanzienlijk zijn gestegen. Bovendien mag men — zeker wanneer de overheid in gebreke blijft de aanbevelingen van de S.-E.R.-commissie-Duhoux op te volgen — een nog verdere stijging verwachten. Onlangs is overigens nog door de president van De Nederlandsche Bank in het jaarverslag over 1961 gewezen op een te verwachten stijging van de bouwkosten als gevolg van het achterblijven van de produktiviteit in de bouwnijverheid.

De kwaliteitsverschillen.

Wat de kwaliteitsverschillen betreft erkent de regering, dat het hier gaat om onmeetbare factoren, die moeilijk te voorzien zijn. Eerst bij het herstel van het evenwicht op de woningmarkt komen de verschillen in waardering bij het publiek ten volle tot uiting. Toch heeft de regering aanleiding gevonden de conclusies van de S.-E.R. in het economisch gedeelte van de analyse over te nemen (M.v.T.). Deze grond berust echter op een — overigens wijd verbreid — misverstand: de S.-E.R. is in zijn analyse omtrent de kwaliteitsverschillen niet tot conclusies gekomen, doch heeft zich welbewust tot enige alternatieven beperkt. Dit blijkt niet alleen uit tabel 3 op blz. 10 van het advies („alternatieve veronderstellingen nopens het kwaliteitsverschil”), maar blijkt ook uit het feit, dat alle drie de standpunten welke in het advies zijn opgenomen van andere dan door de minister gehanteerde kwaliteitsverschillen uitgaan.

Het eerste (werknemers-) standpunt ziet in de onzekerheid met betrekking tot de kwaliteitsverschillen juist een argument tegen een onverkort optrekken van de huren tot het evenwichtsniveau, nog voor de vrije woningmarkt in feite is hersteld. De veronderstelde kwaliteitsverschillen (45 pCt. voor alle vooroorlogse woningen, 35 pCt. voor woningen voltooid in 1945-1956) zijn niet onaanzienlijk, maar een zeker wantrouwen blijft gerechtvaardigd, wanneer een zo essentieel element in de beleidsmotivering in feite alleen berust op een subjectief gevoel, dat het aangenomen kwaliteitsverschil toch wel groot genoeg zal zijn. Hiertoe bestaat des te meer aanleiding, omdat bij de huidige woningnood de neiging bestaat kwaliteitsverschillen te onderschatten. De behoefte aan huisvesting overheerst kwaliteitswensen.

De conceptie van de evenwichtshuur.

Thans enkele kritische opmerkingen over de conceptie van de evenwichtshuur zelf. Theoretisch valt er inderdaad een verband tussen nieuwbouwkosten en huurpeil aan te wijzen. Dit verband is echter wel zeer globaal; er kan slechts sprake zijn van een tendentie die slechts op zeer lange termijn werkt, en dan nog alleen onder zeer bepaalde omstandigheden. Zij kan bepaald geen beleidsdoel zijn, laat staan het enige!

In de eerste plaats is de woningmarkt een typische *voorraadmarkt*. Vergeleken bij een voorraad van ongeveer 2,5 mln. woningen, is een jaarproductie van om en nabij 85.000 te gering om een belangrijke invloed te kunnen uitoefenen. In dit opzicht valt eerder een vergelijking te maken met de pachtprizen voor landbouwgronden dan met de prijsvorming van duurzame gebruiksgoederen. De invloed van de kostprijs van de nieuwe IJsselmeerpolders op de pachtprizen voor het oude land is bepaald niet groot te noemen.

Bovendien valt de woningmarkt uiteen in een aantal *deelmarkten*, die in belangrijke mate „non-competing” zijn. De vraag- en aanbodverhoudingen verschillen van markt tot markt. Het grootste tekort bestaat in de categorie goedkopere huurwoningen en niemand kan er — helaas — aan twifelen, dat dit tekort nog lang na 1965 in verontrostende omvang zal blijven bestaan. De woningnood is vooral een sociale nood, nl. van de lagere inkomensgroepen. Terwijl nu het huurbeleid van de regering op het herstel van een evenwichtige woningmarkt gericht heet te zijn, draagt het woningbouwbeleid van deze overheid er niet toe bij de opheffing van het tekort op de meest kwetsbare plaats te versnellen. Integendeel, de laatste jaren is juist de woningwetbouw voortdurend ingekrompen — en een verdere inkrimping aangekondigd — terwijl de vrije sector tot explosie is gebracht.

Huurverschillen overeenkomend met kwaliteitsverschillen kunnen slechts bestaan, wanneer op elk der afzonderlijke deelmarkten evenwicht tussen vraag en aanbod, inclusief een redelijke woningreserve, bestaat. Pas dan immers bestaat er voor de huurders een mogelijkheid om een woning te kiezen, die overeenkomt met hun financiële mogelijkheden en kwaliteitswensen. Een komen en gaan van huurders van het ene woningtype en van de ene deelmarkt naar de andere zal dan een zeker evenwicht in het huurpeil bewerken. Maar is een dergelijk „va-et-vient” op korte termijn te verwachten? Stellig niet: de woningmarkt is ondoorzichtig en de mobiliteit van de bewoners — ook al door irrationele factoren beïnvloed — is uiterst gering, zodat het proces uiterst langzaam verloopt.

In de derde plaats is de *ongunstige samenstelling van de huidige nieuwbouwcontingenten* van essentieel belang. Tientallen jaren lang heeft de situatie bestaan, dat oude, kwalitatief slechte arbeiderswoningen een relatief hoge huurprijs kenden, omdat er veel te weinig goede arbeiderswoningen tegen redelijke prijzen op de markt kwamen. Het aanbod in de nieuwbouw bestond overwegend uit woningen, die voor de werknemers niet te betalen waren, met het gevolg dat de vraag naar de oudere en slechtere woningen kunstmatig groot was. Ook thans is de nieuwbouw voor de gemiddelde werknemer te duur, zodat bij afschaffing der subsidies en opheffing der huurbescherming eenzelfde effect verwacht kan worden. Juist de goedkope woningen zullen door een vraagoverschot sterk in huur omhoog gedrukt worden, hoger dan met een werkelijke evenwichtssituatie overeen zou komen. De in een dergelijke situatie onstane huurverschillen als overeenkomend met het verschil in waardering voor kwaliteit te noemen, is bezwaarlijk vol te houden.

Er is nog een vierde bezwaar te noemen. De evenwichtskonceptie gaat ervan uit, dat *gelijke* woningen, *ongeacht het bouwjaar, eenzelfde*, van de prijs van een nieuw te bouwen woning afgeleid peil, *huur* zullen doen. Een eerste vraag is, waar zijn die gelijke woningen? De techniek en de architectuur veranderen, en dus ook de woningen. Overdreven gekarakteriseerd: wij bouwen thans geen krotten.

Belangrijker is echter, dat de huur van een bestaande woning waarschijnlijk minder afhankelijk is van de nieuwbouwprijs van een „gelijke” woning, dan van de prijs van een andersoortige nieuwbouwwoning. Om een vergelijking te maken: de prijs van een tweedehands auto houdt verband met de prijs van een nieuwe wagen van hetzelfde merk en type. De invloed van het op de markt brengen van een kleiner en eenvoudiger type wagen is echter ontegenzeggelijk groter! In de woningbouw ligt de kans op een dergelijk concurrentie-effect het meest gunstig juist bij woningen voor de middengroepen en de hogere inkomensstrekkers.

Voor de lagere inkomensgroepen ligt het veel moeilijker; de noodzaak om binnen een nog aanvaardbare prijs te blijven maakt de variatiemarge maar bijzonder klein. Dit vormt tevens een belangrijke belemmering om tot een geleidelijke verbetering van de kwaliteit van deze woningcategorieën te komen. Hierin ligt dan, nog afgezien van het sociale motief, een belangrijke reden om de subsidiëring van de woningbouw voor de lagere inkomensgroepen voort te blijven zetten.

Huurquotenorm.

Tenslotte nog enige opmerkingen over de eenzijdigheid van het door de regering gehanteerde uitgangspunt. In het S.-E.R.-advies wordt naast het economische een sociaal uitgangspunt gesteld. Niet alleen mag de last die het programma van huurverhogingen op de schouders der huurders legt niet te groot zijn, ook het huurniveau zelf dient sociaal aanvaardbaar te zijn. In het eerste standpunt — van de werknemersvertegenwoordigers — is dit sociale aspect sterk geaccentueerd en de uitwerking daarvan heeft geleid tot het voorstel, een huurquotenorm van 15 pCt. (in de overgangsfase van 17½ pCt.) te hanteren.

De subsidie op de nieuw te bouwen woningwetwoningen zou op zodanige hoogte moeten worden vastgesteld, dat

de huur niet meer dan 15 pCt. van het netto loon van de gemiddelde arbeider zou bedragen. Daarbij dient onderscheid tussen de geschoolden en ongeschoolden te worden gemaakt. Voor de bestaande woningvoorraad dient eveneens de norm van 15 pCt. te worden gehanteerd.

De Memorie van Toelichting en de Memorie van Antwoord gaan aan dit speciale aspect hooghartig voorbij. De minister wijst de hantering van een vaste, algemeen geldende norm af, omdat het percentage van het inkomen, dat de bewoners voor hun huisvesting wensen te besteden, afhankelijk is van de individuele voorkeuren en omstandigheden der gezinnen. En overigens is de bewindsman „zelfs” van mening dat in ons land bij talloze woningen de bedoelde huurquote van 15 pCt. à 17½ pCt. niet wordt bereikt.

De verwijzing naar de individuele voorkeuren en omstandigheden die het bezwaarlijk maken een vaste inkomensnorm te hanteren, is weinig relevant. Het ligt immers niet in de bedoeling alle huurders tot een uitgave van 15 pCt. van hun inkomen voor huisvesting te dwingen! De norm vormt een bovenste grens, teneinde de huisvesting van een bepaalde groep, namelijk die van de lagere inkomensgroepen, althans tot op zekere hoogte veilig te stellen. Erkend kan worden, dat een dergelijk percentage altijd een min of meer arbitrair karakter draagt; maar toch niet zo ernstig als men wel schijnt te denken. Ervaringen hebben o.a. uitgewezen, dat bij overschrijding van deze grens — onder de druk der woningnood — huurschulden ontstaan, hetgeen inhoudt, dat hier inderdaad van een kritische grens voor de betreffende bevolkingsgroep sprake is.

Meent de minister dat het doel om de evenwichtshuur in 1965 te bereiken, moet worden nagestreefd ongeacht de sociale consequenties? Of meent hij, dat het verhoogde huurpeil toch nog sociaal verantwoord is? In het laatste geval legt hij echter eveneens een sociaal criterium aan, zij het dan misschien van wat rekkelijker aard. In het laatste geval moet er ernstig bezwaar tegen gemaakt worden, dat de minister zich aan de verantwoordelijkheid onttrekt door dit element buiten de grondslagen van zijn huur- en woningbouwbeleid te houden. En indien de minister de hantering van de huurquote als grondslag voor het huur- en woningbouwbeleid al afwijst, welk alternatief heeft hij dan, om een beleid te voeren dat ook sociaal verantwoord is? Op welke andere wijzen denkt de bewindsman juist deze sociaal zwakke groep te beschermen tegen een steeds weer optredende stijging van de bouwkosten en tegen het in gebreke blijven van de overheid zelf om de bouwkosten in de hand te houden?

Wanneer de minister vervolgens mededeelt, dat bij talloze woningen de huurquote van 15 resp. 17½ pCt. niet wordt gehaald, dan is dat weinig verrassend en gaat dit langs het werkelijke probleem heen. Het probleem wordt gevormd door die gevallen, die er wel bovenuit gaan. Het staatje (blz. 5, M.v.A.) is in dit opzicht weinig overtuigend, omdat in de eerste plaats van de bruto verdiende lonen wordt uitgegaan en dan nog alleen van nijverheidsarbeiders, terwijl *voorlopige* huurcijfers worden geproduceerd (de definitieve cijfers liggen doorgaans wat hoger). Uit de in het S.-E.R.-advies gepubliceerde cijfers (bijlage V) blijkt, dat de quotes bij het huidige huurpeil van woningen, gebouwd in de jaren 1957-1961, heel wat hoger liggen, in het bijzonder in de hogere gemeenteklassen, variërend van 15½ tot 22 pCt. in de eerste gemeenteklasse voor geschoolde arbeiders. De quotes voor ongeschoolde arbeiders liggen over de gehele linie nog ongeveer 2 pCt. hoger.

Het pond in het begin van de jaren zestig

Inleiding.

Vorig jaar stond het pond weer onder sterke druk, sterker wellicht dan ooit tevoren. De Europese centrale banken die te hulp schoten (als die uitdrukking gebruikt mag worden voor zulke lichamen) lieten het niet bij goede raad alleen, en toen ook het Internationale Monetaire Fonds een krediet had toegestaan leek het gevaar bezworen.

De telkens optredende betalingsbalanstekorten suggereren echter dat de positie van het pond niet bijster sterk is. Nu de Britten op het punt staan de E.E.G. binnen te stappen, is het goed na te gaan hoe de valuta van het nieuwe lid er voor staat.

De crisis van 1961 in ronde cijfers.

Het buitenland van het Verenigd Koninkrijk bezat op 30 september 1961 sterlingtegoeden tot een bedrag van £ 4,6 mrd. Daarvan was £ 2,6 mrd. in handen van de landen van het „sterlinggebied”. De overige landen bezaten dus £ 2,0 mrd. Hiertegen had het Verenigd Koninkrijk ¹⁾ aan goud, convertibele deviezen en trekkingsrechten op het I.M.F. £ 1,6 mrd. Men zou dit de „dekking” van de sterlingtegoeden kunnen noemen. Overigens zijn de tegoeden van de landen van het sterlinggebied niet zonder meer opvraagbaar: de „dekking” dient allereerst de tegoeden van derde landen. Zelfs dan is de dekking nog allerminst 100 pCt.

Men zou anderzijds de geldcirculatie in het Verenigd Koninkrijk zelf kunnen opvoeren als een verplichting die door de goud- en deviezenvoorraad gedekt zou moeten worden: het chartale geld beliep op 30 september 1961 £ 2,2 mrd. en het girale geld £ 3,7 mrd. Maar dan zou men evengoed de geldcirculatie van de andere sterlinglanden kunnen opvoeren, en een land als India, hoe arm ook, heeft toch al een geldcirculatie van £ 2,1 mrd.

De andere „wereldvaluta” is de dollar. Dienovereenkomstig bedragen de U.S. dollartegoeden van personen en instellingen buiten de Verenigde Staten £ 7,1 mrd. De goudvoorraad en de trekkingsrechten op het I.M.F.

¹⁾ De overige sterlinglanden bezitten weinig goud en weinig andere deviezen dan sterling.

van de Verenigde Staten belopen £ 8,4 mrd. en die van de rest van de wereld zonder het sterlinggebied £ 14,8 mrd. Hiermee zijn dan de rol, de kracht en de zwakte van het pond als wereldvaluta wel aardig geschetst.

In de eerste helft van 1961 ontstond nu een verstoring, doordat vanuit landen buiten het sterlinggebied sterlingtegoeden werden opgevraagd, volgens „The Economist” van 12 augustus 1961 in de eerste 7 maanden zelfs tot een bedrag van £ 0,6 mrd. Men vergelijk dit bedrag met de aanwezige „dekking”!

Zulke schokken in het „vertrouwen” in sterling zijn natuurlijk gemakkelijk mogelijk. Zolang de houder van ponden deze vrijwel zonder kosten kan omzetten in dollars, marken, franken, guldens of zelfs goud, zal hij dat doen bij de geringste versterking van het devaluatierisico van het pond ²⁾. Dit risico weegt hij voortdurend af tegen de hogere rentestand in Londen, en het gemak van het beschikken over 's werelds op één na meest gebruikte geldeenheid en de risico's verbonden aan het aanhouden van dollars.

Het is maar goed dat er onlangs door 10 centrale banken een overeenkomst werd gesloten ³⁾ die een mogelijkheid van steun aan het pond geeft tot een bedrag van £ 1,7 mrd. Zulk een overeenkomst vermindert het objectieve devaluatierisico en maakt het dus mogelijk, het evenwicht te handhaven bij een lagere rentestand in Londen ⁴⁾. Dit is dan ook wat men onlangs heeft kunnen zien: het discontó van de Bank of England is van 7 pCt. in september 1961 verlaagd tot 4½ pCt. in mei 1962. De bijbehorende depositorente is thans 2½ pCt.

De centrale bankiers willen de Bank of England en de Britse regering wel steunen, maar op voorwaarde dat men er geen misbruik van maakt door de tekorten op de betalingsbalans te laten voortbestaan. De nauwkeurige redenering is niet bekend, maar waarschijnlijk denkt men als volgt: als door voortdurende tekorten de goud- en deviezenvoorraad van de sterlingarea gaat afnemen, hetzij in abso-

²⁾ Er is ook nog het risico van de opheffing van de convertibiliteit, maar dat telt nauwelijks meer mee.

³⁾ „Het Financieele Dagblad” van 10 januari 1962.

⁴⁾ Eigenlijk gaat het om het verschil tussen de rentestand te Londen en elders.

(vervolg van blz. 502)

Stijgende arbeidskosten.

Naast de bezwaren tegen het huurbeleid zelf valt nog een opmerking te maken over het tijdstip. Of de looncompensatie nu uit de produktiviteitsruimte komt of, zoals in dit geval, ten laste van de werkgevers komt, zij zal tot een stijging van de arbeidskosten leiden op een moment, waarop juist door de regering aangedrongen wordt op een zeer sterke matiging. Ook Dr. Holtrop heeft hierop sterk aangedrongen, vooral ook met het oog op onze concurrentiepositie ten opzichte van het buitenland. Is in een dergelijke situatie een huurverhoging, waarbij de compensatie 1½ tot 2 pCt. van de loonsom zal bedragen, te verantwoorden? Waarom een geforceerde afbraak van de woningbouwsubsidies, terwijl bij belangrijke E.E.G.-partners als Duitsland en Frankrijk de subsidiëring van de huisvesting in belangrijke mate gehandhaafd blijft (zie bijlage VIII S.-E.R.-advies), vooral ook omdat de subsidiëring het budget van de overheid niet zodanig

belást, dat essentiële taken in gevaar komen, gelet ook op de belastingverlaging per 1 juli 1962?

Samenvattend, concluderen wij:

1. Het beleidsdoel van de overheid is eenzijdig gericht op het beëindigen van de huurbescherming en afschaffing van de subsidies, hetgeen tot onaanvaardbare sociale consequenties leidt.

2. Het doel is theoretisch zwak gefundeerd.

3. De voorwaarden voor het bereiken van een evenwichtshuurpeil zijn niet aanwezig en zullen ook na 1965 nog niet vervuld zijn.

4. De veronderstelling van een gelijkblijven van de stichtingskosten is niet bewaarheid, mede onder invloed van een te kort schietend vergunningenbeleid van de overheid.

5. Het voorgestelde moment waarop de huurverhoging zou ingaan is, gezien de economische situatie, ongunstig.

Amsterdam.

Drs. W. OLTTHOF.

lute zin, hetzij in verhouding tot de sterlingtegoeden, wordt de magische werking van deze berg metaal en papier steeds kleiner. De houder van sterling zou een steeds sterker devaluatierisico gaan zien, en zich niet meer door rentestandverhogingen laten vasthouden. Tegen een massavlucht uit het pond is de thans gesloten steunovereenkomst niet bestand. Daartegen helpt alleen een regeling die desnoods de hele rol van het pond door andere valuta wil laten overnemen. Zover zijn we internationaal nog lang niet.

In deze overweging gaat het om de betalingsbalans waarvan de tekorten de goud- en deviezenvoorraad van het Verenigd Koninkrijk aantasten. Is dit de betalingsbalans van het Verenigd Koninkrijk of van de sterling-area? Sommige lezers zullen onmiddellijk inzien dat beide balansen deze eigenschap hebben; voor de anderen, en voor de schrijvers zelf, is de volgende paragraaf geschreven.

De betalingsbalansen van het Verenigd Koninkrijk en van het sterlinggebied.

Wanneer men drie landengroepen onderscheidt — het Verenigd Koninkrijk, de overige sterlinglanden en de „rest” van de wereld — dan kan men voor elke landengroep een „totale” betalingsbalans opstellen, en voor elk van de drie paren van landengroepen een „bilaterale” betalingsbalans. Van deze zes betalingsbalansen zijn er in ons vierluik maar vier getekend om de lezer niet teveel te verwarren. Eigenlijk geven drie van de zes (bijna elk stel van drie) reeds alle informatie die men zich wensen kan, en de Britse Treasury is voorkomend genoeg al dit cijfermateriaal halfjaarlijks te verstrekken. Wel vindt zij het soms gewenst, haar definities te herzien, en bijv. iets over te hevelen van lopende rekening (diensten) naar kapitaalbeweging of omgekeerd. Het zal de insider niet verbazen dat in dit verband gerept wordt van tankvlotten van oliemaatschappijen. In onze diagrammen ziet men de lijntjes na 1958 plotseling dun worden: deze cijfers zijn later gewijzigd, en wij hebben de nieuwe er met een dikke lijn naast getekend.

Veel hoofdbreken gaf ons de indeling van de grafiek en vooral de vraag of een actief saldo boven of onder

kwam — en wat eigenlijk een actief saldo was. De gepresenteerde keuze heeft een aantal voordelen die geleidelijk duidelijker zullen worden.

Geheel links (kolom A) treft men de „totale” betalingsbalans van het Verenigd Koninkrijk aan in vrijwel de traditionele opstelling. Een overschot op de lopende rekening, bijv. in 1953, is positief afgebeeld. Hiervan uitgaande dient men dan de kapitaalbeweging op lange termijn zodanig te tekenen dat een kapitaalexportsaldo negatief (onder de lijn) uitkomt, dus net andersom als een exportsaldo op de lopende rekening.

Het Verenigd Koninkrijk heeft van 1953 tot 1960 blijkbaar steeds kapitaal uitgevoerd; het is jammer dat dit nobele gedrag er in de grafiek zo negatief uitziet. Kapitaal op korte termijn spreekt weer wat beter aan: boven de lijn komt de toestroming van sterling naar Londen, en een vlucht uit het pond uit zich naar behoren door een negatief saldo. Zo bekeken heeft Londen niet slecht geboerd, ook niet in het crisisjaar 1961, waarin de tweede helft de eerste meer dan gecompenseerd heeft.

De goudbeweging zou, zo voortgaande, behandeld moeten worden als een kapitaalbeweging: als Londen goud moet afstaan zou dat boven de lijn worden genoteerd. Dit werd ons te bar, en daarom is de beweging van goud en convertibele deviezen, waar zoveel van afhangt, boven de dubbele lijn gebracht, als de som van alle posten onder de lijn. Nu wordt een aanwas van de goudvoorraad, als in 1953, inderdaad positief gewaardeerd: de moderne mercantilist wordt naar behoren behandeld.

De ijverige lezer zal door nameten kunnen verifiëren dat de goudbeweging inderdaad de som van de drie andere posten uitmaakt. Dit is statistisch bereikt door de „onverklaarde rest” onder te brengen bij de kapitaalbeweging op korte termijn, waar het grootste deel wel zal thuishoren.

Voordat we de ontwikkeling van de Engelse betalingsbalans van 1953 af analyseren gaan we over tot de panelen B en C. Deze zijn een splitsing van A, en wel zodanig dat $A = B + C$. Bij deze „bilaterale” balansen komen saldo-posten opdagen, die wij boven de dubbele lijn hebben geboekt, zodat nog steeds de posten boven die dubbele streep de som zijn van de posten eronder.

(advertentie)

met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U 200 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. S-p-r-e-i-d-i-n-g over ca. 200 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerdert.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

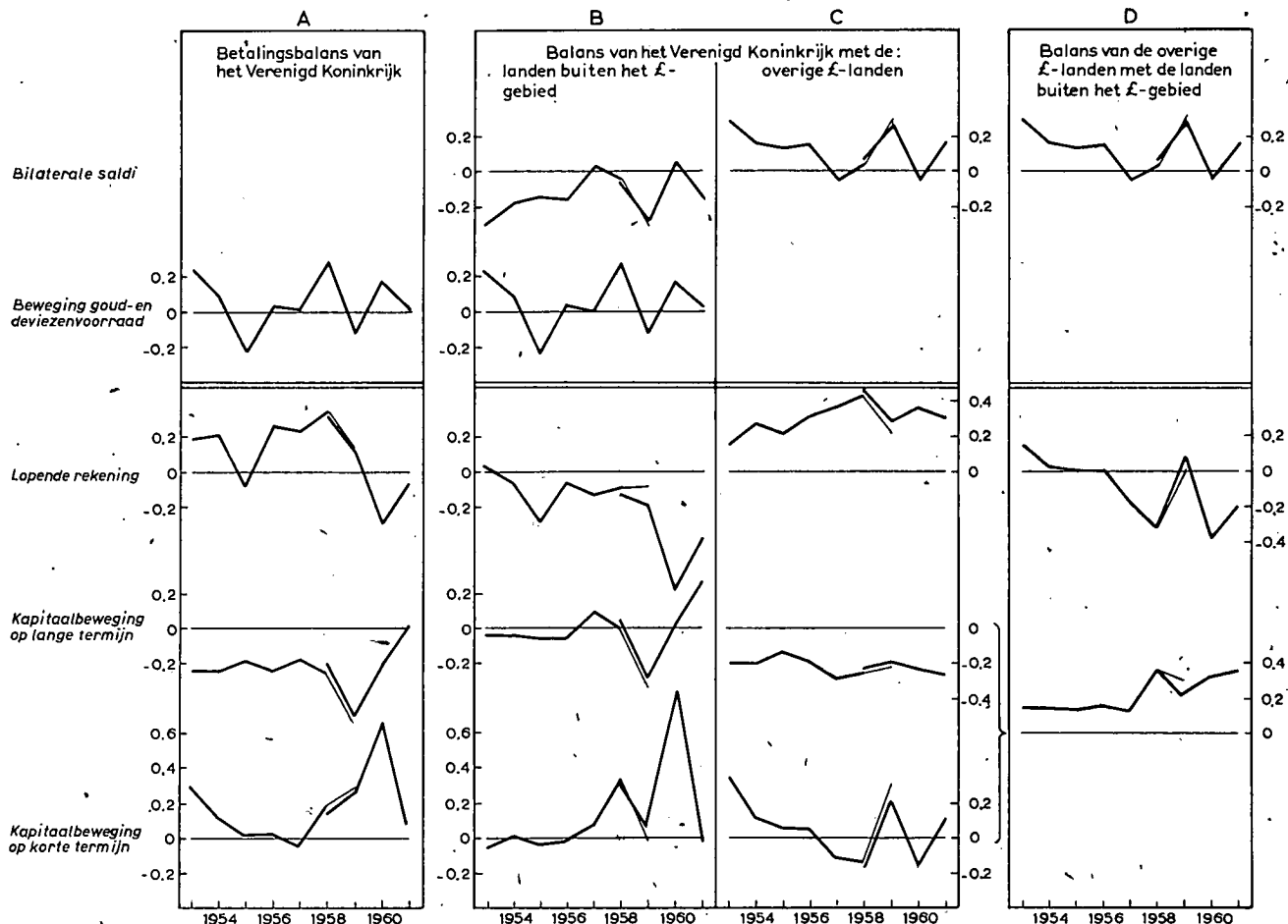
De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

med

BETALINGSBALANS VAN HET VERENIGD KONINKRIJK EN VAN HET OVERIGE STERLINGGEBIED (£ mrd)

In ons vierluik hebben we ook nog de bilaterale balans van de overige sterlinglanden met de rest van de wereld opgenomen. De rapportage door deze overige sterlinglanden is blijkbaar niet zo goed dat de Treasury de kapitaalbewegingen durft te splitsen naar korte en lange termijn. Overigens heeft het kapitaal op korte termijn hier waarschijnlijk weinig te betekenen: deze landen houden weinig deviezen aan, en omgekeerd houdt de buitenwereld weinig rupees, Australische ponden en dergelijke vast. Wel kunnen nog vrij omvangrijke mutaties in handelskredieten voorkomen.

Kolom D heeft weer een saldo, en het is voor velen wellicht een verrassing dat dit hetzelfde saldo is als van B (met tegengesteld teken) of C. De verklaring is gelegen in de optelling van B en D tot de „totale” betalingsbalans van het gehele sterlinggebied. Daarbij moeten de bilaterale saldi tegen elkaar wegvallen. Men ziet ook dat de goudbeweging overblijft als de som van de overige posten van de betalingsbalans van het gehele sterlinggebied, hetgeen hierboven reeds was aangekondigd.

Deze eigenschappen van het vierluik berusten op de afspraak dat de overige sterlinglanden vrijwel geen eigen goud- en deviezenvoorraden zullen aanhouden. In de kolommen C en D komt op deze hoogte een leegte voor, en daarom zijn de drie bilaterale saldi gelijk. Eigenlijk is het saldo van D het originele, want dit is de som van twee posten die een eigen leven leiden en niet, zoals zoveel andere posten, compenseren voor de fluctuaties in weer andere posten.

De zesde betalingsbalans zou de totale balans van de overige sterlinglanden zijn; deze is te construeren door

C van D af te trekken. Men ziet de bilaterale saldi weer naar behoren verdwijnen.

De ontwikkeling van 1953 tot 1961.

Het vierluik geeft ons de mogelijkheid om de betalingsbalansen min of meer te overzien. Na enige studie valt de rust van de kapitaalbeweging op lange termijn op. Jaar na jaar lenen het Verenigd Koninkrijk en de rest van de wereld ieder ca. £ 0,2 mrd. aan de overige sterlinglanden; in beide kapitaalstromen zit een stijgende tendens. Voor de positie van het pond is de kapitaalverstrekking door derde landen een belangrijke steun, waarop in de komende jaren ook wel zal mogen worden gerekend.

De rust in beweging van het kapitaal op lange termijn werd overigens in 1959 doorbroken door een kapitaalverschaffing van £ 0,23 mrd. door het Verenigd Koninkrijk aan het Internationale Monetair Fonds. Voor de gelijkmatigheid van onze lijntjes was het beter geweest als deze bijdrage over een aantal jaren was verspreid, maar in de werkelijkheid der geld- en goederenstromen werkt zo'n storting ineens toch niet anders dan zeer geleidelijk door.

In 1961 heeft het Verenigd Koninkrijk per saldo kapitaal ingevoerd. Dit is voor £ 100 mln. te verklaren uit het overnemen van de Engelse Fordfabrieken door de Amerikaanse Ford.

De kapitaalbeweging op korte termijn is veel minder gelijkmatig, en dat is ook te verwachten, want hierin, en in de goudbeweging, is de compensatie te vinden van de fluctuaties in de lopende rekening. De meevaller die de lopende rekening van de overige sterlinglanden met de rest van de wereld in 1959 vertoonde⁵⁾ (paneel D) ziet men

⁵⁾ Voornamelijk door prijsstijgingen van wol, tin en rubber.

getrouwelijk weerspiegeld in de mutatie van de sterlingtegoeden van de overige sterlinglanden (paneel C) maar ook in de mutatie van die tegoeden op naam van de rest van de wereld (paneel B). Hier heeft het pond dus zijn functie als wereldcurrency goed vervuld: de goederen zijn verscheept van Australië, Azië en Afrika naar Amerika, en in de boeken van de Londense banken hebben miljoenen ponden de tegenovergestelde beweging uitgevoerd, waarop die banken, naar mag worden aangenomen, nog wel iets gewonnen hebben ook. De dollar is er niet aan te pas gekomen.

Die meevaller van 1959 was overigens gesuperponeerd op duidelijk achteruitlopende trends van de handelsbalansen van de overige sterlinglanden, zowel met het Verenigd Koninkrijk als met de rest van de wereld. Deze trends zijn sterker dan de compenserende trends in de kapitaalimport op lange termijn, die wij eerder bespraken. De opbouw van de sterlingtegoeden van de overige sterlinglanden (de onderste lijn in grafiek C) gaat dan ook steeds trager, en in 1957, 1958 en 1960 was zelfs van afbraak sprake.

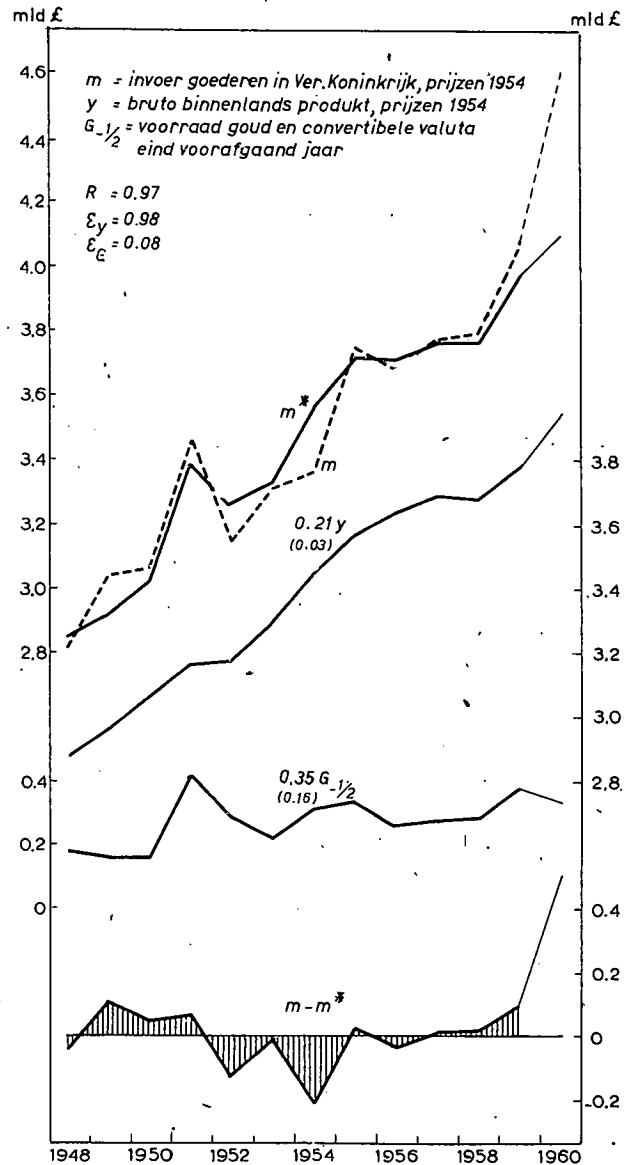
Werkelijk krasse fluctuaties vindt men tenslotte op paneel B. De lopende rekening, die steeds meer passief wordt, gaf in 1955 een inzinking te zien, die in de goudbeweging precies zo teruggevonden wordt. De inzinking van 1960 viel echter samen met een vrij sterke *aanwas* van de goud- en deviezenvoorraad. Blijkbaar was er in 1960 zoveel „vertrouwen” in het pond of zoveel wantrouwen tegenover de dollar, of de rente in Londen was zo hoog, dat honderden miljoenen naar Londen stroomden.

Al deze trends en plotselinge bewegingen overziende komt men tot de conclusie dat het Verenigd Koninkrijk steeds sneller in de kortlopende schuld raakt, doordat de lopende rekening met derde landen, zowel die van het Verenigd Koninkrijk zelf als die van de overige sterlinglanden, steeds passiever wordt. De kapitaalverschaffing door die derde landen aan de overige sterlinglanden kan deze trend bijlangena niet compenseren. Wel spreekt uit het toenemen van de (netto) verplichtingen op korte termijn het voortduren van het vertrouwen van de rest van de wereld in het pond, zijn koers en zijn inwisselbaarheid. Dit vertrouwen is echter nogal wisselvallig, en er is een tendentie tot steeds groter ups en downs waar te nemen, waarschijnlijk ook als gevolg van de verzwakking van de dollar en het optreden van diverse Europese valuta als onafhankelijke internationale betaalmiddelen.

De bankier die schulden maakt.

Dikwijls ziet men het Verenigd Koninkrijk als een bank, waarvan de depositohouders in de overige sterlinglanden en de rest van de wereld wonen. Banken worden doorgaans beschouwd als bijzonder winstgevendende bedrijven, en daarom lijkt het ook wel voordelig voor het Verenigd Koninkrijk om als bankier voor de wereld te fungeren, en het bedrijf steeds verder uit te breiden, dus de sterlingsaldi van niet-ingezetenen steeds hoger op te voeren.

Maar de winst der banken berust voor het grootste deel op de rentemarge, op het verschil tussen de rente die de bank ontvangt en die ze betaalt. Als de Engelse banken,

om een onttrekking van sterlingsaldi te voorkomen, een hogere rente gaan betalen moeten ze anderzijds ook een hogere rente eisen over hun uitgezette middelen. Die rente nu wordt grotendeels door het Verenigd Koninkrijk zelf opgebracht. De buitenlandse depositohouder krijgt, via de banken, een gunstige rente, het Verenigd Koninkrijk krijgt daartegenover de beschikking over kapitaal dat om de minste reden weer opgevraagd kan worden. Een weinig aantrekkelijke positie!

Vroeger was dat anders. Toen werden de sterlingsaldi gebruikt voor winstgevendende (en vrij kortlopende) investeringen in het land zelf en in de koloniën. Aan beide is een eind gekomen. De rentabiliteit van de investeringen in het Verenigd Koninkrijk zelf is de laatste tijd bijzonder laag, doordat de groei eruit is, en uit de vroegere koloniën komt weinig winst meer.

Belegging buiten het Verenigd Koninkrijk is ook nog daarom moeilijk omdat het land zelf een betalingsbalans heeft die steeds meer passief dreigt te worden. Een bankier

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

die de aangetrokken gelden ten dele gebruikt om de tekorten van zijn eigen huishouding te dekken zal zelden een winstgevend bedrijf kunnen opbouwen.

In de 9 jaren 1953-1961 namen de sterlingtegoeden toe met £ 1,6 mrd. De netto kapitaalverstrekking aan het buitenland beliep daartegenover £ 2,0 mrd., hetgeen op elke bankbalans een fraai figuur zou slaan, ware het niet dat de tegoeden uit korte-termijnkapitaal bestaan en de investeringen maar weinig opleveren. Bij het saldo voegt zich nog een bescheiden aanwas van de goud- en deviezenvoorraad, namelijk £ 0,5 mrd. en het totaal van £ 0,9 mrd. is gefinancierd met het overschot (!) van de lopende rekening. Zou dit overschot bestendig worden, of zelfs toenemen, dan zou men zich geleidelijk kunnen ontdoen van de kostbare kortlopende schulden waartegenover hoogstens steriel goud en bijna steriele dollars staan.

Het betalingsbalanssaldo lopende rekening is een saldo van goederen- en dienstenbalansen. Over de dienstenbalans is alleen te zeggen dat ze vroeger een overschot te zien gaf, maar nu passief dreigt te worden. Stijgende overheidsuitgaven in het buitenland en de verergerende debiteurenpositie van het Verenigd Koninkrijk zullen daarvan de oorzaken zijn, die niet in een handomdraai kunnen worden tenietgedaan.

De goederenbalans is zelf weer opgebouwd uit uitvoer en invoer, die er beide weinig florissant voorstaan.

De uitvoer.

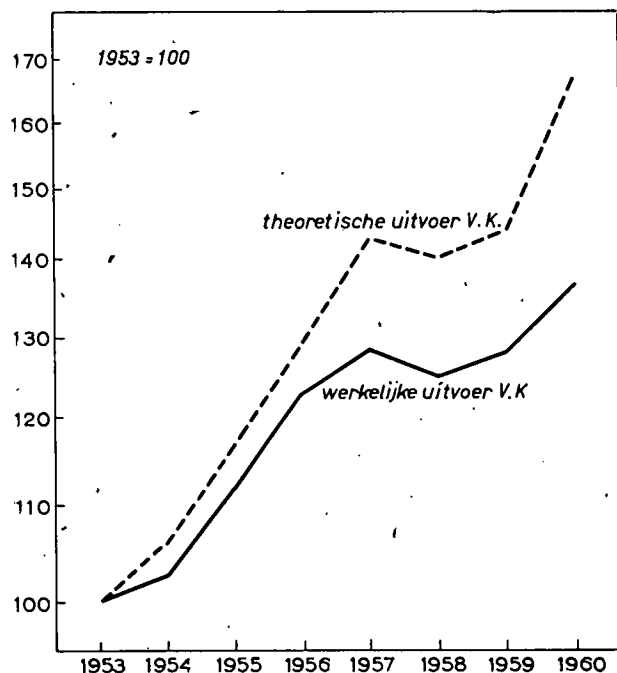
De Britse uitvoer is de laatste tijd veel minder snel gestegen dan die van Nederland of andere Europese landen. Dit kwam ten dele doordat de Britse uitvoer zo weinig op Europa was gericht, gelijk blijkt uit tabel 1.

TABEL 1.

	Uitvoerverdeling 1960 in procenten		Totale invoer 1960 (1953 = 100)
	Ver. Kon.	Nederland	
E.E.G. (zonder Nederland)	12	46	196
Rest O.E.E.S. (zonder Ver. Kon)	16	15	171
Verenigde Staten	9	5	136
Canada, Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika	21	3	141
Rest wereld	39	20	146
Nederland	3	—	195
Verenigd Koninkrijk	—	11	136

De Europese invoer is na de oorlog voortdurend snel gestegen, waarvan Nederland veel meer heeft kunnen profiteren dan het Verenigd Koninkrijk. Weegt men de invoerindices uit de laatste kolom met de Britse uitvoerverdeling, dan komt er een gemiddelde van 156 uit. Met de Nederlandse verdeling vindt men 171, dus 15 pCt. (van de handelsstromen in 1953) méér. In 1953 bedroeg de Britse uitvoer ca. £ 2,7 mrd.; tot 1960 kon deze dus 15 pCt. daarvan, of £ 0,4 mrd. minder stijgen dan mogelijk was geweest indien de Britse uitvoer evenzeer op Europa was georiënteerd als de Nederlandse.

Hierbij is dus aangenomen dat de Britse uitvoer naar Europa en naar de rest van de wereld parallel zou verlopen met de uitvoer van andere landen naar die gebieden. Dit nu is allerminst het geval geweest. Zowel in Europa als in de sterlinglanden is het Britse aandeel sterk gedaald; alleen in de rest van de wereld, waaronder de Verenigde Staten, is het enigszins toegenomen. Bij de berekening

van het verloop van het Britse marktaandeel is rekening gehouden met de samenstelling naar goederensoorten van de uitvoer der concurrerende landen. Zouden immers de Verenigde Staten voornamelijk de uitvoer van tarwe hebben zien toenemen, die uiteraard niet voorkomt in de uitvoer van het Verenigd Koninkrijk, dan zou alleen daardoor reeds de Britse uitvoer schijnbaar achterblijven bij de Amerikaanse uitvoer. Dit schijneffect diende echter zo goed mogelijk geëlimineerd te worden, ten einde de veranderingen in het Britse aandeel te kunnen bepalen ten opzichte van de produkten die in de Britse uitvoer inderdaad voorkomen.

Om dit te bereiken zijn de uitvoerstromen van de O.E.E.S.-landen en Noord-Amerika naar Europa, het sterlinggebied en de rest van de wereld verdeeld over een aantal goederensoorten. Voor elke goederensoort is nagegaan, hoe de Britse uitvoer zich na 1953 ontwikkeld had als het Britse aandeel onveranderd was gebleven. Zo ontstond een „theoretische” Britse uitvoer, die in 1960 23 pCt. hoger lag dan de werkelijke uitvoer. Als gezegd, lag dit verschil andersom in de rest van de wereld.

TABEL 2.

	Uitloop „theoretische” uitvoer boven werkelijke 1953—1960 (procenten)
O.E.E.S.-landen	50
Sterlinglanden	32
Rest van de wereld	—15
Totaal	23

Nu is 23 pCt. van de werkelijke uitvoer in 1960 ca. £ 0,8 mrd. Deze achterstand is dus ernstiger dan die welke ontstond door de minder gelukkige geografische verdeling van de Britse uitvoer.

In de grafiek is het verloop van de „theoretische” en de werkelijke uitvoer van jaar tot jaar te volgen. Het blijkt dat de afwijkingen sprongsgewijs ontstaan zijn in 1954, 1957 en 1960. Hoe dat kwam hebben wij niet nagegaan. Men neemt echter algemeen aan dat het achterblijven van de Britse uitvoer is toe te schrijven aan de geringe winstgevendheid van de uitvoer (door de relatief hoge arbeidskosten) in vergelijking tot de opbrengsten die op de binnenlandse markt te behalen waren. Bij gebrek aan loon- en

Het levensverzekeringbedrijf heeft in 1961 een voortgezette groei te zien gegeven. Het groeitempo is weliswaar van 1960 op 1961 verlangzaamd van 19,3 pCt. tot 12,3 pCt., maar hierin schuilt géén aanleiding om de verdere expansiemogelijkheden van de levensverzekering in twijfel te trekken. In 1961 heeft er een verschuiving plaats gehad in de richting van de kapitaalverzekeringen, welke in hoofdzaak bestaan uit voor privé rekening gesloten verzekeringsovereenkomsten. De premie-ontvangsten lagen heel dicht in de buurt van de één miljard gulden. In vergelijking tot vorige jaren valt een dalende tendens te bespeuren in het aantal polissen, dat door overlijden van de verzekerden reeds binnen twee jaar na afsluiting tot uitkering komt. Het belegde vermogen passeerde wat het binnenlands bedrijf aangaat de f. 9 mrd. Het levensverzekeringbedrijf is opnieuw een bedrijf gebleken met een sterk expansief karakter. Verwacht wordt dat het zich ook in 1962 gunstig zal ontplooiën.

Levensverzekering (binnenland) in 1961

Uitgaande van de voorlopige gegevens, die met betrekking tot de gang van zaken bij het levensverzekeringbedrijf gedurende het afgelopen jaar bekend zijn gemaakt, kan worden geconstateerd, dat 1961 voor de levensverzekering wederom een periode van voortgezette groei is geweest. Opnieuw is een produktie geboekt, welke die van het jaar daarvoor in belangrijke mate overtreft, hoewel zowel in absolute cijfers als relatief gezien de toeneming minder is geweest dan in 1960 ten opzichte van 1959 het geval was. Dit impliceert, dat er in 1961 in vergelijking tot een jaar eerder een verlangzaming in het groeitempo aan de dag is getreden. Bij de beoordeling van dit verschijnsel moet echter wel in aanmerking worden genomen, dat in 1960 voor een uitzonderlijk hoog bedrag aan nieuwe verzekeringen tot stand was gekomen. In laatstgenoemd jaar bedroeg op basis van de gegevens van het Centraal

Bureau voor de Statistiek de binnenlandse produktie in totaal f. 5.879 mln. Dit bedrag omvat de met de 61 binnenlandse maatschappijen (46 naamloze vennootschappen, 11 onderlinge maatschappijen en 4 verenigingen) en de 6 hier te lande werkzame buitenlandse maatschappijen, waarvan er 4 actief zijn en 2 zich bepalen tot het afwickelen van hun bestaande portefeuilles, gecontracteerde verzekeringen. Voor 1959 staat een produktie van f. 4.924 mln. genoteerd, zodat in 1960 de bruto vooruitgang f. 955 mln. beliep, corresponderende met een stijgingspercentage van 19,3. In 1961 werd op het leven van in ons land wonende personen voor een bedrag van f. 6.600 mln. aan nieuwe verzekeringen gesloten, waarin een voor de maand december — voorzichtig — getaxeerde produktie van f. 1.200 mln. is begrepen. Vergeleken bij 1960 komen wij voor 1961 op een produktie-excedent van f. 721 mln., wat neerkomt op

(vervolg van blz. 507)

prijnsbeheersing is daartegen weinig anders te doen dan het pond te devalueren — en dat stelt men liever zo lang mogelijk uit.

De invoer.

De invoer blijkt de laatste jaren in belangrijke mate bijgedragen te hebben tot de achteruitgang van de goederenbalans. Tot 1958 volgde de invoer het nationaal produkt met een elasticiteit die niet noemenswaard van één afweek. De grafiek geeft het resultaat van een regressie over de periode 1948-1959. Op het voetspoor van Klein en medewerkers ⁶⁾ is ook de goud- en deviezenvoorraad als verklarende gebruikt. Er zijn aanwijzingen dat deze de invoer, met enige vertraging, mede heeft beïnvloed. In de grafiek is te zien dat in 1960 de invoer ca. £ 0,5 mrd. uitstak boven het vroegere verband. Het „National Institute of Economic and Social Research” ⁷⁾ heeft aangetoond dat vooral de invoer van met Britse produkten concurrerende

fabrikaten is toegenomen. Ook hier zal het prijs- en kostenpeil van invloed zijn.

Conclusies.

Het pond staat er dus niet al te best voor. De betalingsbalans van het Verenigd Koninkrijk zelf doet niet verwachten dat er op korte termijn verbetering in komt. De intrede in de E.E.G. zal op korte termijn vooral een toeneming van de invoer met zich brengen; op langere termijn kan echter door de concurrentie van het vasteland de discrepantie tussen binnen- en buitenlandse prijzen verminderen, waardoor de uitvoer gestimuleerd kan worden. De Britse invoerrechten zijn thans relatief hoog ⁸⁾. Zou het gelukken ook de loonstijging te beteugelen — hetgeen bij minder stijgende prijzen gemakkelijk moet gaan — dan is er bij de verwachte kostenstijging op het vasteland een kans dat het Verenigd Koninkrijk zijn evenwicht hervindt. In de overgangperiode moet echter met een omvangrijk totaal deficit worden gerekend.

⁶⁾s-Gravenhage.

F. J. M. MEYER ZU SCHLOCHTERN.
J. SANDEE.
W. TIMS.

⁸⁾ Council on Prices, Productivity and Incomes, Fourth Report, July 1961, o.a. blz. 10.

een toenemingspercentage van 12,3. Weliswaar ligt dit percentage onder het voor 1960 geldende, maar het is hoger dan het bij analoge berekening voor 1959 becijferde percentage van rond 11. De opmerkelijke verhoging van het groeitempo in 1960 — van 11 pCt. tot 19,3 pCt. — moet als iets bijzonders worden gezien, en daarom schuilt in de teruggang van 19,3 pCt. tot 12,3 pCt. in 1961 geen aanleiding om de verdere expansiemogelijkheden van de levensverzekering in twijfel te trekken. Een produktie van f. 6,6 mrd. — f. 2,5 mrd. meer dan 5 jaar geleden — is en blijft een respectabel bedrag!

Maand- en kwartaalcijfers.

Uit de maandelijksse produktie-opgaven van het C.B.S. blijkt, dat in alle maanden van 1961 de toevoer aan nieuwe verzekeringen op een hoger niveau is gekomen dan in het jaar daarvoor. Evenals in de beide voorafgaande jaren kwam in 1961 in de maand december voor meer dan één miljard gulden aan nieuwe posten tot stand. Bovendien kwam de produktie in elk van de maanden februari, oktober en november boven het halve miljard uit, iets dat zich in 1960 alleen in november heeft voorgedaan. Tabel 1 brengt de produktie-ontwikkeling van maand tot maand in vergelijking tot een jaar eerder tot uitdrukking.

TABEL 1. *Produktiebeloop 1960-1961 a)*
(in miljoenen guldens)

Periode	1960	1961	verschil 1961 t.o.v. 1960
januari	351,0	465,3	+ 114,3
februari	403,9	516,6	+ 112,7
maart	412,7	494,3	+ 81,6
<i>1e kwartaal</i>	1.167,6	1.476,2	+ 308,6
april	389,8	476,2	+ 86,4
mei	451,4	487,7	+ 36,3
juni	431,4	472,5	+ 41,1
<i>2e kwartaal</i>	1.272,6	1.436,4	+ 163,8
juli	454,0	493,6	+ 39,6
augustus	398,5	434,8	+ 36,3
september	436,5	454,3	+ 17,8
<i>3e kwartaal</i>	1.289,0	1.382,7	+ 93,7
oktober	409,6	535,1	+ 125,5
november	559,2	569,6	+ 10,4
december	1.181,0	1.200,0 b)	+ 19,0 b)
<i>4e kwartaal</i>	2.149,8	2.304,7	+ 154,9
jaartotaal	5.879,0	6.600,0	+ 721,0

a) Bron: produktiestatistiek C.B.S.; uitsluitend binnenland.
b) Getaxeerd.

Zoals de cijfers in tabel 1 aantonen is in elk van de beide eerste kwartalen de produktie niet ver van de anderhalf miljard verwijderd geweest, terwijl, na een inzinking die die zich in het derde kwartaal openbaarde, de produktie in de laatste driemaandelijksse periode van het jaar 1961 zelfs tot f. 2,3 mrd. is gestegen. In deze drie maanden van 1961 heeft de produktie meer dan de helft van de jaarproduktie 1958 (f. 4.432 mln.) bedragen.

In het levensverzekeringbedrijf kent men drie hoofdbranches, te weten kapitaal-, rente- en volksverzekering. Het hoofdbestanddeel van de produktie wordt gevormd door renteverzekeringen, waaronder behalve aan kapitaalpolissen gekoppelde verzekeringen als die van ideaal-, gezins- en opvoedingsrenten, ook pensioenverzekeringen (oudedags-, weduwen- en wezenpensioen) alsmede dadelijk ingaande lijfrenten vallen, welke laatste categorie van ver-

zekeringen tegen storting van koopsommen plegen te worden gesloten. Een belangrijk deel van de pensioenverzekeringen bestaat uit op collectieve basis tot stand gekomen personeelsverzekeringen. Loonronden, waaruit aanpassing van toegezegde pensioenen aan het verbeterde loonniveau voortvloeit, leiden automatisch tot verhoging van collectief verzekerde pensioenen; dit houdt in: produktie. Als gevolg van het achterwege blijven van een loonronde heeft deze produktiebevorderende factor in tegenstelling tot 1960 zijn invloed in 1961 niet kunnen laten gelden.

Van de totale produktie-binnenland 1961 van f. 6.600 mln. heeft de kapitaalverzekering met f. 2.950 mln. 44,7 pCt. voor haar rekening genomen tegen 43,4 pCt. een jaar eerder. Het aandeel van de renteverzekering, f. 3.400 mln. bedragende, beliep 51,5 pCt. (v.j. 52,3 pCt.). Hieruit volgt, dat er in 1961 een verschuiving heeft plaats gehad in de richting van de kapitaalverzekeringen, welke in hoofdzaak bestaan uit voor privé rekening gesloten verzekeringsovereenkomsten (in 1960 had slechts 5,7 pCt. van de gehele produktie op collectieve kapitaalverzekeringen betrekking). Wat de volksverzekering betreft, in deze sector van het bedrijf is de produktie, welke met f. 250 mln. op hetzelfde peil van vorig jaar is gebleven, van 4,3 pCt. tot 3,8 pCt. teruggelopen. Tabel 2 geeft een overzicht van de produktie per branche over de jaren 1960 en 1961.

TABEL 2. *Produktie per branche a)*

Branche	1960	1961	Verschil 1961 t.o.v. 1960	1960	1961
	(in miljoenen guldens)			(in procenten v. h. totaal)	
Kapitaalverzekeringen	2.550,4	2.950,0	+ 399,6	43,4	44,7
Renteverzekeringen (gekapitaliseerd door vermenigvuldiging met 10)	3.077,9	3.400,0	+ 322,1	52,3	51,5
Volksverzekeringen	250,7	250,0	- 0,7	4,3	3,8
Totaal	5.879,0	6.600,0 b)	+ 721,0	100,0	100,0

a) Bron: Produktiestatistiek C.B.S.; uitsluitend binnenland.
b) Getaxeerd en afgerond.

Premie-inkomen.

Vergeleken met een jaar eerder is in 1961 voor f. 64,7 mln. meer in de vorm van premiebetalingen bij het levensverzekeringbedrijf gespaard. Vorig jaar beliep het premie-inkomen op hier te lande lopende polissen f. 931,7 mln.; in 1961 lagen de premie-ontvangsten met f. 996,4 mln. heel dicht in de buurt van de één miljard gulden. Sparen met inschakeling van de levensverzekering onderscheidt zich van de traditionele wijzen van sparen, doordat de verzekerde = spaarder zich tegelijkertijd gedekt weet tegen de financiële gevolgen, waarvoor zijn directe omgeving na zijn overlijden komt te staan.

Uitkeringen.

Met het totaal van de door de maatschappijen gedane uitkeringen aan polishouders resp. begunstigen is in 1961 een bedrag van bijna f. 300 mln. gemoeid geweest. De hoofdmoot wordt gevormd door uitkeringen, die het karakter van een periodiek inkomen dragen (pensioenen en renten). Zij maken 45,8 pCt. van het totaal uit. Daarna volgen de op de afloopdata van expirerende polissen verrichte uitbetalingen (37 pCt.). De derde rubriek van uitkeringen heeft betrekking op wegens overlijden van verzekerden opeisbaar geworden verzekerde bedragen (17,2 pCt.).

TABEL 3.

Uitkeringen aan polishouders en begunstigen a)

Uitkering	1960		1961	
	in mln. guldens	in pCt.	in mln. guldens	in pCt.
wegens overlijden ..	50,2	18,4	51,2	17,2
op de afloopdata ...	98,0	36,0	110,2	37,0
aan diverse vormen van rente	124,2	45,6	136,1	45,8
totaal	272,4	100,0	297,5	100,0

a) Bron: „De Telstrook”, kwartaaloverzicht Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf.

Hoewel in vergelijking tot vorige jaren een dalende tendens valt te bespeuren in het aantal polissen, dat door overlijden van de verzekerden reeds binnen twee jaar na afsluiting tot uitkering komt, zijn in 1961 toch nog rond 3.500 van dergelijke gevallen geregistreerd. Op deze polissen incasseerden de maatschappijen f. 450.000 aan premien. Zij hebben echter een bijna 13× zo hoog bedrag, of wel f. 5,8 mln., uit te keren.

TABEL 4.

Door overlijden binnen 2 jaar vervallen polissen

Jaar	Aantal polissen	Premie-ontvangst in guldens	Uitkeringen	
			in guldens	in veelvoud van de premie-ontvangst
1957	4.579	420.865	5.384.069	12,8
1958	4.205	347.120	5.668.765	16,3
1959	4.056	460.599	6.336.496	13,8
1960	3.914	476.891	5.718.593	12,0
1961	3.464	449.973	5.805.377	12,9

Het aantal uitkeringen door de maatschappijen op grond van overlijden van de verzekerden door een ongeval ge-

daan is ten opzichte van 1960 vrijwel gelijk gebleven. In 1961 werden 946 gevallen geteld, waarbij het overlijden door een ongeval — niet altijd verkeersongevallen! — werd veroorzaakt tegen 943 een jaar eerder.

Beleggingen.

Als gevolg van een netto-vooruitgang van f. 813,5 mln. is het totaal der beleggingen van f. 8.248 mln. per ultimo 1960 gestegen tot f. 9.061,5 mln. per ultimo 1961, waarmee wat het binnenlands bedrijf aangaat het belegde vermogen de f. 9 mrd. passeerde. Op welke wijze de gelden zijn belegd geeft tabel 5 aan.

TABEL 5.

Belegd kapitaal

Beleggingsobject	31-12-1960		31-12-1961	
	in mln. guldens	in pCt.	in mln. guldens	in pCt.
Vaste eigendommen	598,6	7,2	666,5	7,4
Hypotheken	1.763,9	20,4	2.053,2	22,7
Effecten	744,6	8,9	792,7	8,7
Leningen op schuldbekentenis	4.174,7	51,5	4.552,9	50,2
Inshr. Grootboek en Schuld-reg.	707,8	8,7	693,2	7,6
Polisbeleggingen	88,1	1,1	86,4	1,0
Overige beleggingen	170,3	2,2	216,6	2,4
Totaal	8.248,0	100,0	9.061,5	100,0

Bron: „De Telstrook”, kwartaaloverzicht van de Voorlichtingscommissie uit het Levensverzekeringbedrijf.

Aan het na-oorlogse groeiproces van de levensverzekering is door de in 1961 behaalde resultaten een jaar toegevoegd, waarin de ontwikkelingslijn zich in opwaartse richting is blijven bewegen. Opnieuw is gebleken, dat het levensverzekeringbedrijf een bedrijf is met een sterk expansief karakter, waarvan verwacht wordt, dat het zich ook in 1962 in gunstige zin zal ontplooiën.

Rotterdam.

J. B. BOOIJ.

Economische en sociale achtergronden van de stakingen in Spanje

Medio april jl. zijn stakingen uitgebroken in de koloniën in Noordwest-Spanje, omdat de eis van de mijnwerkers inzake een loonsverhoging van 15 pCt. en betere arbeidsvoorwaarden nog niet was ingewilligd. Geleidelijk aan breidden de arbeidsonlusten zich uit naar andere regionen en branches. Ook landarbeiders legden het werk neer.

Om meer dan een reden trekken deze stakingen de bijzondere aandacht. In de eerste plaats omdat ze plaatsvinden, terwijl de arbeiders in Spanje het stakingsrecht niet bezitten. Hierdoor groeiden de acties uit tot een politieke demonstratie, welke voor het Franco-bewind zeker geen geringe krachtproef betekent. Voorts moet de durf van de arbeiders om tot een staking over te gaan niet worden onderschat, aangezien zij, zoals nog nader zal worden uiteengezet, niet beschikken over een organisatie om de acties te leiden en te financieren.

Vinden de stakingen in eerste instantie plaats op grond van economische overwegingen — een hoger loon —, nadien is gebleken dat de arbeiders tevens streven naar erkenning van het recht van staking. Wat dit laatste betreft, kregen zij zelfs een groep van de R.K. geestelijkheid als pleit-

bezorger. De regering is ten aanzien van de geschetste conflicten rustig opgetreden. Er werd geen geweld gebruikt, wel vonden er arrestaties plaats. Voor enkele provincies werd de noodtoestand afgekondigd. De geeiste loonsverhogingen zijn in het algemeen toegezegd en er bestaat thans een gereede kans dat het recht van staking, onder zekere reserves, zal worden erkend.

Het is niet zo verwonderlijk dat de actie van de arbeiders juist nu plaatsvond. In de eerste plaats lijkt de daling van het reële loon de laatste tijd pijnlijk te zijn. Voorts zij bedacht dat de Spaanse economie thans vrij sterk in beweging is gekomen. Niet alleen vindt er een versnelde industrialisatie plaats, doch tevens streeft Spanje er met kracht naar met het tot voor kort nog volop betrachtte isolationisme thans volledig te breken, getuige o.m. het onlangs aan de E.E.G. gericht verzoek om onderhandelingen inzake associatie.

De ondernemers hebben voorts ten dele de sinds enkele jaren aangenomen lethargische houding laten varen. Is het dan zo vreemd, dat de arbeiders in deze, aan dynamiek winnende, volkshuishouding tot nieuwe activiteiten geraken?

Spaanse levensstandaard is nog vrij laag.

Spanje telt thans ongeveer 30 mln. inwoners; de beroepsbevolking bedraagt ruim 11 mln. personen. De helft hiervan is werkzaam in de landbouw; in de industrie is ca. 28 pCt. werkzaam. Na 1949, wanneer dit jaar als uitgangspunt wordt genomen, zijn de levensvoorwaarden voor de bevolking, als geheel gezien, aanzienlijk verbeterd. Als een indicatie hiervoor moge het feit worden vermeld, dat het nationaal inkomen in lopende prijzen steeg van 112 mrd. peseta in 1949 (100 peseta = ca. f. 6) tot 498 mrd. peseta in 1961. De stijging van de kosten van levensonderhoud in de jaren 1953 t/m 1961 bedroeg (volgens de „International Financial Statistics”) 55 pCt. (in 1961: 2 pCt.), hetgeen erop wijst dat de levensstandaard over de gehele periode, voor het volk als totaal gezien, aanzienlijk verbeterde. Dit sluit evenwel niet uit dat de levensstandaard nog steeds laag is.

De belangrijkste oorzaken van de per saldo toch nog vrij sombere situatie zijn de geringe produktiviteit in de landbouw (weinig vruchtbare grond, regentekort, verouderde werkmethode, kleine bedrijven) en in de industrie. De laatste sector komt overigens eerst thans tot een ontplooiing van betekenis.

Het is moeilijk vast te stellen in welke mate de verschillende bevolkingsgroepen van de bovengesigneerde stijging van het reële nationaal inkomen hebben geprofiteerd. Zoals reeds vermeld, motiveerden de stakers hun looneisen vooral met de stelling dat hun reëel inkomen sterk zou zijn gedaald. Het is ons niet bekend over welke periode deze berekening zich uitstrekt. Van de industriearbeiders zijn de mijnwerkers de best betaalde groep en het is dus, hierop gelet, opmerkelijk dat juist zij de eersten waren die hun eisen tot loonsverhoging met een staking kracht bijzetten. Naar verluidt gaan de arbeiders die werkzaam zijn in de mijnen in de bekkens van Nalon, Caudal en Aller, nu hun looneisen in principe zijn ingewilligd, 157 peseta per dag verdienen. Het gemiddeld dagloon van geschoolde arbeiders in Spanje bedraagt daarentegen slechts 80 peseta en van ongeschoolden 60 peseta.

Anderzijds is het weer niet zo verwonderlijk dat de categorie van de mijnwerkers in eerste instantie een vurig pleidooi hield voor loonsverhogingen en voor verbetering van arbeidsvoorwaarden. Veel van hun collega's hebben een werkkring in het buitenland aanvaard, waardoor deze hebben kennis gemaakt met gunstiger levensomstandigheden. Ongetwijfeld hebben mede de gecontinueerde connecties met deze groep de achtergeblevenen bewust gemaakt van hun internationale achterstand in levensniveau.

Vast staat wel, dat de agrarische bevolking met de minst gunstige levensomstandigheden wordt geconfronteerd. De inkomens liggen er het laagst en er heerst in deze kring veel werkloosheid. De noodzaak een ander beroep te kiezen brengt veel moeilijkheden en spanningen met zich mee. Vooral het zuiden van Spanje is een uitgesproken landbouwstreek. Al met al kan worden gesteld, dat de tegenstelling, tussen arm en rijk (o.a. grootgrondbezitters, grootindustriëlen) in Spanje nog schrijnend is.

Arbeiders streven als groep naar groter zelfstandigheid.

De arbeiders beschikken in Spanje niet over een eigen vakorganisatie. Bij de vakverenigingen (syndicaten) zijn zowel werkgevers als werknemers aangesloten; er is dus van een verticale organisatievorm sprake. De basiswetten

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie”, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

hiervoor dateren van 1940 en 1941. Iedere werknemer is automatisch lid van de syndicaten, want de contributie wordt zonder meer van zijn loon in mindering gebracht. In elk syndicaat is er een sociale sectie, die speciaal de belangen van de werknemer behartigt, benevens een economische afdeling, welke op de bres staat voor de werkgevers.

Tot 1958 speelden de syndicaten slechts een geringe rol bij de vaststelling van de arbeidsvoorwaarden; het ministerie van arbeid regelde deze vrijwel autonoom. Bij de wet van 24 april 1958 werden evenwel collectieve arbeidsovereenkomsten rechtsgeldig en hierdoor nam uiteraard de betekenis van het vakverenigingswezen sterk toe.

Over het geheel genomen zijn de werknemers in deze organisatievorm niet aan hun trekken gekomen, hetgeen mede gezien de tot voor kort nog weinig bevredigende ontwikkeling van de Spaanse economie niet zo verwonderlijk is. Stakingen zijn tot op dit moment nog verboden; zij zijn in het kader van de syndicaten moeilijk denkbaar. Waar zouden bijv. de weerstandsfondsen moeten worden gevormd?

De Spaanse arbeiders wensen dus thans naast het stakingsrecht een zelfstandige vakorganisatie. Zij hebben zich de laatste tijd ook over de vormen van arbeidersorganisatie in het buitenland beter kunnen oriënteren, hetgeen wensen oproept. Zij voelen zich in hun strijd voor meer zelfstandigheid voorts gesterkt door de opgang, die de Spaanse economie nu vertoont.

De heroriëntatie van de Spaanse economie.

Na de burgeroorlog heeft Spanje jarenlang in een isolement geleefd. De nieuwe machtshebbers zouden geruime tijd geporteerd zijn geweest voor een autarkische Spaanse volkshuishouding. Dit streven naar isolement werd door de jongste wereldoorlog vergemakkelijkt en eveneens door de houding van de Westelijke wereld, die over het geheel genomen eveneens weinig ambitie tot toenadering vertoonde. In deze periode van afzondering ontwikkelde de Spaanse economie zich onbevredigend. Er vonden veel verkeerd gerichte investeringen plaats en de geldontwaarding was onrustbarend.

Ofschoon de N.-Amerikaanse Export-Importbank reeds in 1951 een langlopend krediet aan Spanje had verstrekt, betekent het sluiten van het financiële bijstandpact met de Verenigde Staten in 1953 eigenlijk de eerste aanwijzing dat Spanje zijn isolement ging doorbreken. Met de door de Verenigde Staten ter beschikking gestelde gelden zou niet zo erg verstandig zijn omgegaan; de inflatie ontving nieuwe impulsen en de betalingsbalanspositie vertoonde een verdere verslechtering.

Er gingen steeds meer stemmen op, die voor een krachtdadige bestrijding van de geldontwaarding pleitten, alsmede voor een prijsgeven van het autarkisch ideaal. In 1959 verzocht Spanje om aansluiting bij de O.E.E.S., welk

verzoek werd ingewilligd. Met buitenlandse financiële steun werd een stabilisatieplan opgesteld. De inschakeling van de Spaanse economie in de wereldhuishouding was begonnen.

De stabilisatiemaatregelen waren ingrijpend. Ze behelsden o.m. een gedeeltelijke liberalisatie van de invoer, devaluatie van de peseta, verhoging van de tarieven en prijzen van openbare diensten en kredietrestricties. Het bereiken van een in- en extern evenwicht was, gegeven de uitgangssituatie, een zeer moeilijke opgave. Niettemin is Spanje er in geslaagd deze doelstelling te realiseren. De index van de kosten van levensonderhoud steeg van 1959 t/m 1961 (wederom volgens de „International Financial Statistics”) slechts met 2 pCt. De lopende rekening van de betalingsbalans vertoonde na een tekort ad \$ 143 mln. in 1958, in de drie daaropvolgende jaren overschotten van resp. \$ 23 mln., \$ 344 mln. en (naar schatting) \$ 100 mln.

Dit succes werd ten dele overschaduwed door het feit, dat het werd gekocht met een teruggang in de bedrijvigheid. De uitbouw van de industrie stagneerde; de ondernemers toonden door de per saldo sterk deflatoire maatregelen weinig animo tot investeren en het gehele bedrijfsleven kenmerkte zich door een geest van apathie. Dit was te meer een betreurenswaardige gang van zaken, omdat een economische groei, gelet op de lage Spaanse levensstandaard, alleszins noodzakelijk was.

Geleidelijk aan is echter een verbetering in de situatie ingetreden. De stagnatieverschijnselen zijn ten dele verdwenen zodat de economische ontwikkeling in 1961 bevredigend kan worden genoemd. Ter illustratie diene, dat de industriële produktie in dit jaar met ca. 12 pCt. steeg; de mijnbouwproduktie groeide met ca. 6 pCt. De voortbrenging in de agrarische sector vertoonde daarentegen slechts een toename van ca. 2 pCt. Met de geslaagde sanering van de Spaanse economie is een redelijke basis verkregen voor haar verdere versterking en diversificatie. De Wereldbank heeft een ontwikkelingsplan tot dit doel opgesteld, hetwelk naar verluidt een dezer dagen aan de Spaanse autoriteiten zal worden overhandigd.

Inmiddels heeft Spanje, moreel gesterkt door de verbetering van zijn in- en externe positie, om onderhandelingen over associatie met de E.E.G. verzocht. In deze toenaderingspoging komt o.m. de noodzaak tot uiting een belangrijk afzetgebied van agrarische produkten te behouden. Het is mede op grond van het door Groot-Brittannië aan de E.E.G. gerichte verzoek om toetreding en het in de E.E.G. overeengekomen gemeenschappelijk landbouwbeleid, dat Spanje tenslotte een aansluiting bij dit economisch blok prefereerde boven een samengaan met de E.V.A.-landen. Overigens is het associatieverzoek vrij koel ontvangen; overwegingen van politieke aard belemmeren de Spaanse toenaderingspoging.

's-Gravenhage.

Drs. J. J. VERSLUYS.

INGEZONDEN STUK

Verbetering van de bedrijfspensioenen

De heer C. P. A. Bakker te Utrecht schrijft ons:

In „E.-S.B.” van 9 mei 1962 hield de heer Lod. S. Beuth een pleidooi voor het scheppen van een wettelijke basis voor het verbindend verklaren van minimumregelingen op het gebied van de pensioenen voor werknemers. Op deze wijze zou ook voor werknemers op wie geen regeling van een bedrijfs- of ondernemingspensioenfonds van toepassing is een aanvullende voorziening tot stand gebracht kunnen worden.

Alle goede bedoelingen van de heer Beuth ten spijt, geloof ik, dat wij een dergelijke kant niet moeten uitgaan. Het idee van de heer Beuth stoelt op de onjuiste gedachte, dat een arbeidsovereenkomst zonder pensioenvoorziening geen goede arbeidsovereenkomst kan zijn. Dit is een ernstige misvatting. Speciaal in kleine bedrijven op het gebied van handel en dienstverlening ziet men dikwijls dat pensioenregelingen ontbreken. Dit behoeft echter niet te betekenen, dat het personeel van die bedrijven er daarom slecht aan toe is. Het is veelal een normaal gevolg van het feit, dat het treffen van een voorziening door de werkgever geen enkel voordeel oplevert boven het treffen van een voorziening door de werknemer zelf. De werkgever met één man personeel is aangewezen op de individuele tarieven van de levensverzekeringmaatschappij. Tegen die tarieven kan de werknemer ook zelf een voorziening treffen. Het is een prettige kant van het werken in een klein bedrijf, dat alle verhoudingen zozeer van persoonlijke aard zijn, dat een zekere eerbied voor de persoonlijke vrijheid en ver-

antwoordelijkheid van de werknemer beslist niet tot nadeel voor die werknemer behoeft te leiden. Dit geldt ook voor de beloning welke veel eerder dan in het grotere bedrijf afhankelijk zal zijn van de resultaten van het bedrijf. Het is ook lang geen uitzondering dat een arbeidsovereenkomst later in een maatschapsovereenkomst overgaat. Een dergelijke situatie ziet men soms ook ten aanzien van werknemers in dienst van personen die een vrij beroep uitoefenen. Men denke in dit verband ook eens aan de talrijke gevallen, waarin jonge academici stage lopen voortvlopende op de uitoefening van een zelfstandig beroep.

Het feit dat de werkgever geen voorziening treft, betekent ook niet dat de werknemer dan nalatig is. Zelfs als de werkgever nalatig zou zijn, kan de werknemer dit zonder schade opvangen. Wanneer de heer Beuth zou denken, dat de minimum-regeling een werkgever aanleiding zal geven meer te doen dan zonder die regeling, dan geloof ik, dat hij de betekenis van het individueel afstemmen van arbeidsvoorwaarden onderschat. Voor goedwillende werkgevers is de regeling overbodig, terwijl kwaadwillige (of zo men wil: nalatige) werkgevers op een andere manier compensatie zullen vinden. Toch zal er wel een aantal gevallen zijn, waarin een wettelijke minimum-regeling gunstig zou werken. Is dit echter voldoende grond om een terrein dat een veelvoud van goede en normale gevallen bevat dan maar volledig te regelen, hetgeen overigens geen eenvoudige aangelegenheid is? M.i., zou dit een schadelijke perfectie opleveren. Daarmede zou verder op-

nieuw voeding worden gegeven aan een stroming welke ik als „axiomatische analogie” zou willen aanduiden. Ik bedoel hier het streven om, uitgaande van hetgeen zich als verschijnsel bij een bepaalde massa voordoet, uitsluitend op die grond te bepleiten de zaak „recht te trekken” en de vermeende uitzonderingen op te heffen. Daarbij wordt uniformiteit geen middel tot verbetering doch een doel op zichzelf. Het meest bekende voorbeeld hiervan is de strijd om de kinderbijslag voor de eerste twee kinderen van zelfstandigen. Terwijl de behoefte aan kinderbijslag voor zelfstandigen in het algemeen voortvloede uit de meer dan middelmatig grote gezinnen, werd hoofdzakelijk buiten de betrokken groep om bepleit te handelen als voor de loontrekkenden. Wanneer men nu zou besluiten voor alle loontrekkenden een aanvullende regeling verplicht te stellen, dan zou het maar een kleine stap zijn in het voetspoor van de strijd om de kinderbijslag te bepleiten iets dergelijks ook te doen voor alle zelfstandigen.

Zou men het niveau van de minimum-regeling stellen op hetgeen de bedrijfspensioenfondsen gemiddeld doen of iets hoger (lager heeft geen praktische betekenis), dan wordt het wel erg verleidelijk om alle bedrijfspensioenfondsen samen te smelten tot één reuzefonds. Er is overigens niets tegen dat er iets gedaan wordt om, zoals de heer Beuth zegt, „de individuele werkgever, die op het punt van pensioenen achterbleef, ertoe te brengen zich van zijn verantwoordelijkheid bewust te worden”. Ik heb er echter bezwaar tegen dat dit door ambtenaren moet gebeuren. De Nederlandse werknemer is in het algemeen voldoende gemanicpeerd om dat zelf op te knappen, gesteund door zijn vakbond of een handige, welbespraakte verzekeringsinspecteur.

NASCHRIFT

Wie, zoals wij, gedrag en opvattingen van werkgevers en werknemers uit de praktijk kennen, weet, dat voorzieningen door werknemers in privé in onvoldoende mate en meestal ook in minder doelmatige vorm worden getroffen, zulks ondanks of juist dank zij de „handige en welbespraakte” verzekeringsinspecteur. Dit komt er dan doorgaans op neer, dat met name de oudedagsvoorziening veel of alles te wensen overlaat.

Voorts is de heer Bakker er kennelijk niet van op de hoogte dat in bedrijfsgroepverband de kleine werkgever zelfs voor één man wel degelijk op collectief tarief kan verzekeren. Juist voor jonge academici zou een verplichte verzekering tijdens de stage (zie de kandidaat-notarissen) de juiste aanpak van het verzorgingsvraagstuk kunnen inleiden, die steeds moeilijker wordt tenzij tijdig wordt aangevangen. Overigens is de groep employés in het vrije beroep vrij klein en bepaald niet tekenend voor de situatie voor werknemers in het algemeen die het niet tot vennoot of compagnon brengen.

Sterker dan de heer Bakker stelt, ben ik inderdaad van mening, dat de evolutie zover is voortgeschreden, dat een arbeidsovereenkomst zonder *redelijke* gezins- en oudedagsverzorging beslist geen *goede* arbeidsovereenkomst is. Het ingebreke blijven van de enkeling is steeds de grond voor een optreden van de collectiviteit. Met de heer Bakker deel ik echter zijn bezwaar tegen inschakeling van ambtenaren. In mijn suggesties is aan deze figuur dan ook geen rol toebedeeld.

Amsterdam.

LOD. S. BEUTH.

BOEKBESPREKING

L. van der Meijden: *Ziekenhuseconomie*. N.V. De Tijdstroom, Lochem 1961, 223 blz., f. 12,50.

De stelling, dat het ziekenhuiswezen zijn economische quarantaine aan het verlaten is (Groot: „Prijsvorming van ziekenhuisdiensten”, blz. 14), heeft een nieuwe adstructie gevonden in het boek, dat Van der Meijden het licht heeft doen zien. De ontwikkeling van charitatieve, met de geloofsovertuiging verband houdende, activiteit tot min of meer verzakelijkt dienstverlenend bedrijf (Van Berkum: „Economische aspecten van de gezondheidszorg in Nederland” in „Economie” van januari 1962) aan de ene kant en anderzijds het feit, dat de bevolking een recht op de prestaties van de ziekenhuizen heeft gekregen, van welk recht hand over hand intensiever gebruik wordt gemaakt, hebben de ziekenhuizen midden in de publieke belangstelling gebracht. De ziekenhuizen zelf hebben vaak nog enige moeite met de bepaling van hun houding tegenover deze belangstelling. De nog steeds niet geheel overwonnen gedachte, dat economisch handelen, wanneer het gaat om het helpen van zieke mensen, als iets minderwaardigs zou moeten worden gekwalificeerd, als een „corpus alienum” in de non-profit-geest (Groot: t.a.p. blz. 10), zal hieraan niet vreemd zijn.

Van der Meijden begint met te verklaren waarom men heeft kunnen menen, dat economisch handelen en ziekenhuisbeheer elkaar uitsluitende begrippen zijn geweest en waarom men het van lieverlee anders is gaan zien. Door ingrijpende veranderingen in de structuur van het ziekenhuis is de economische betekenis van het ziekenhuis anders, althans belangrijker, geworden (blz. 11). Deze structuurverandering der ziekenhuizen is te danken aan de gewijzigde sociale omstandigheden. Zo komt Van der Meijden tot een nieuwe plaatsbepaling van de curatieve gezondheidszorg in de ziekenhuizen binnen de totale gezondheidszorg en van deze weer binnen het geheel van de volkshuishouding. Na deze plaatsbepaling wordt het ziekenhuis nader onder de loep genomen en komt Van der Meijden tot de hoofdfunctie van het ziekenhuis: het opnemen van patiënten teneinde hen onderzoek, behandeling en verpleging te geven in een omvang en op een niveau, welke het gezin niet bij machte is te verstrekken. Alle gebeuren in het ziekenhuis moet gericht zijn op de verwezenlijking van dit hoofddoel. De nevenfuncties, die in het ziekenhuis worden uitgeoefend, bestaan slechts omwille van dit hoofddoel, hoewel ook deze nevenfuncties belangrijke invloed kunnen hebben op de wijze waarop de hoofdfunctie zal worden uitgeoefend (opleiding, research, toeleveren van diensten aan derden enz.).

Van der Meijden gaat nu na hoe de problemen liggen bij het aanwenden van de middelen om het gestelde doel te bereiken. Deze middelen zijn arbeid en goederen. Het wil ons voorkomen dat, hoewel Van der Meijden erop wijst, dat de factor arbeid verreweg de belangrijkste is, hij de problematiek omtrent de personele organisatie tamelijk summier behandelt. Daarbij komt, dat Van der Meijden, over de medici in het ziekenhuis sprekend, hen buiten de organisatie plaatst: „In dit schema ontbreken de specialisten, omdat hier sprake is van een open ziekenhuis, waar de specialisten dus geen deel uitmaken van de ziekenhuisorganisatie” (blz. 40). Op blz. 43 e.v. gaat Van der Meijden dan na welke invloed het open ziekenhuis

ondergaat wanneer het overgaat tot het gesloten systeem. Naar onze mening gaat Van der Meijden hier aan de wezenlijke problematiek van de specialist in het ziekenhuis voorbij. Hoe langer hoe meer wordt de moderne geneeskunde een zaak van samenwerken. Behalve de verantwoordelijkheid, die een specialist persoonlijk draagt ten opzichte van de patiënt, die zich aan hem heeft toevertrouwd, zullen de specialisten als lid van een groep in het ziekenhuis een bepaalde verantwoordelijkheid mede dragen: verantwoordelijkheid voor het niveau, waarop gewerkt wordt, voor de effectiviteit van de gehele medische dienst (Claessens c.s.: „Studie over enige facetten van de structuur van het huidige ziekenhuis” in „Ons ziekenhuis” van juli 1961, blz. 247 e.v.). Dat zulks op eenvoudiger wijze wordt gerealiseerd, wanneer de medici in een formele organisatie — de medische staf — zijn bijeengebracht, is duidelijk, maar als de formele organisatie ontbreekt ontkomt men daarvoor nog niet aan de problematiek.

De hoofdstukken IX tot en met XV beschrijven verschillende onderdelen, die men in het ziekenhuis gewoon is te onderscheiden. Hiervan willen we alleen de polikliniek vermelden. De polikliniek is volgens Van der Meijden een nevenfunctie van het ziekenhuis. De polikliniek is geen wezenlijk element van het ziekenhuis: er zijn immers ziekenhuizen zonder polikliniek (blz. 105). Het wil ons voorkomen, dat deze beperkte visie van Van der Meijden het gevolg is van een te enge interpretatie van zijn begrip hoofdfunctie. De moderne polikliniek is uitgegroeid tot een onderzoek- en behandelinstituut, dat een eigen plaats heeft verworven naast de kliniek. Of onderzoek en/of behandeling klinisch dan wel poliklinisch zal geschieden is, wanneer de keuze mogelijk is, een kwestie van doelmatigheid en, in vele gevallen, van honorering!

Van der Meijden besluit zijn boek met beschouwingen over de problemen rond de ziekenhuistarieven en over de ziekenhuisbouw. Wie verwacht, dat in deze hoofdstukken de twee middelen om het ziekenhuiswezen te beheersen: het tarief en het bouwvolumen, zullen worden behandeld, komt, wat dit laatste betreft, bedrogen uit. Van der Meijden behandelt het proces van planning, wanneer tot nieuwbouw of uitbreiding is besloten. Het hoofdstuk over de ziekenhuistarieven is naar onze mening het beste stuk van het boek. De normatieve bespreking van deze materie is diepgaand en evenwichtig en getuigt van een groot realisme. Met name zijn wij het van harte eens met zijn veronderstelling, dat onderhandelingen met de ziekenfondsen over de tariefstelling zullen uitlopen op talloze conflictsituaties (blz. 208). Tariefstelling — na opheffing van de „prijsbeheersing” — zou moeten geschieden door een orgaan, dat een onafhankelijke positie dient in te nemen ten opzichte van beide marktpartijen (blz. 209).

Veel hebben we in deze bespreking onbesproken gelaten, waarbij we ons dikwijls slechts met moeite hebben weten te beperken: Van der Meijden prikkelt de lezer vaak tot tegenspraak. Gaarne betuigen wij onze waardering voor het belangwekkende werk, dat Van der Meijden heeft tot stand gebracht en wij hopen, dat het in de handen zal komen van velen, die bij het ziekenhuiswezen betrokken zijn.

Eindhoven.

Drs. J. L. P. VAN BESOUW.

*Blijf bij
lees E.-S.B.!*

Geldmarkt.

Sedert enige weken hebben de banken kans gezien haar tegoeden bij De Nederlandsche Bank tot een zodanig peil te doen stijgen, dat ruimschoots kan worden voldaan aan de dubbele eis van de verplichte kasreserve en het deposito uit hoofde van de kredietrestrictieregeling. Het gezamenlijke bedrag kan op f. 725 mln. worden geschat. Het offer van rentederving, dat de banken vrijwillig brengen — de thans geldende regelingen zijn immers gebaseerd op onderlinge afspraken — voor een gezonde monetaire ontwikkeling kan zonder moeite uit dit hoge bedrag worden afgeleid.

Het geschetste beloop heeft medegebracht, dat de markt voorlopig van aanschijn is veranderd en van zeer krap tot ruim is omslagen. Hiertoe heeft in de eerste plaats de inkrimping van de bankbiljettencirculatie bijgedragen met ca. f. 200 mln., een tijdelijke factor dus. In de eerste week van mei werd deze toevoer naar de markt echter nog door de Schatkist weggezogen, doch in de 21 mei eindigende week zag de staat zijn tegoed met ongeveer f. 100 mln. dalen, waardoor de markt een verruiming onderging. Tenslotte steeg de goud- en deviezenreserve van de centrale bank met een kleine f. 200 mln., hetgeen enerzijds werd veroorzaakt door het aflopen van termijntransacties, die De Nederlandsche Bank in het begin van het jaar had afgesloten, anderzijds doordat sommige banken i.v.m. de moeilijke liquiditeitspositie buitenlandse uitzettingen hebben doen repatriëren resp. buitenlandse kredieten hebben aangetrokken.

De grote vraag is nu, of de ruimte een duurzaam karakter heeft dan wel als een tussenfase is te beschouwen. Dat de betalingsbalans voor regelmatige liquiditeitsaanvoer zou kunnen zorgen is niet aan te nemen. Eerder moet men verwachten, dat zich hier een tekort zal gaan openbaren. Als vrijwel zeker mag men aannemen, dat de staat in verband met het sterk seizoenmatige karakter in de kasontwikkeling meer en meer een verkrappende factor zal gaan worden. De trend in de bankbiljettencirculatie blijft stijgend, hetgeen elk jaar een drainering betekent van enkele honderden miljoenen guldens. Als de grote onbekende treedt de ruime buitenlandse liquiditeitsreserve der banken op. In de afgelopen weken stelde het renteversil tussen binnen- en buitenland, rekening houdend met de kosten van de termijndekking in staat tot buitenlandse uitzettingen, waarvan dan ook gebruik is gemaakt. Grote invloed oefent hierbij de politiek van De Nederlandsche Bank uit. Wanneer verkrappende factoren weer gaan overheersen zal het evenwicht door liquiditeitscreatie door de centrale bank tot stand komen of door gebruik te maken van de buitenlandse reserve.

Kapitaalmarkt.

De allerwege gehoorde mening, dat de inkrimpende liquiditeit van het bedrijfsleven zal leiden tot een groter beroep op de kapitaalmarkt vindt nog steeds geen bevestiging in de cijfers. In de eerste vier maanden van 1962 werd f. 476 mln. aan obligaties geplaatst tegen f. 573 mln. in de overeenkomstige periode een jaar tevoren. Aandelen ten bedrage van f. 21 mln. werden door de publieke markt opgenomen (in het vergelijkbare tijdperk 1961 f. 38 mln.).

Het is zeer wel mogelijk, dat de veronderstelde groeiende financieringsbehoefte zich tot de ondershandse markt richt, maar de bekende lacune in het cijfermateriaal laat niet toe dit op de voet te volgen.

De vaste schuld van de lagere overheid steeg in het eerste kwartaal met f. 227 mln., voor een deel bestaande uit rijksvoorschotten, voor het overige uit leningen van de Bank van Nederlandsche Gemeenten. De laatste aan het publiek aangeboden lening van deze instelling had een zeer goed onthaal.

In het eerste kwartaal hebben de handelsbanken haar kapitaalmarktbeleggingen met f. 63 mln. uitgebreid, gedeeltelijk door aankoop van obligaties, gedeeltelijk door het verlenen van ondershandse leningen aan de lagere overheid. Steeds meer ontwikkelen de banken zich tot een belangrijke factor op de kapitaalmarkt.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	18 mei 1962	25 mei 1962
Algemeen	410	431 — 359	372	357
Intern. concerns	566	594 — 487	506	484
Industrie	366	396 — 326	345	332
Scheepvaart	184	186 — 152	161	154

	27 dec. 1961	H. & L. 1962	18 mei 1962	25 mei 1962
Banken	253	270 — 235	244	236
Handel enz.	160	171 — 143	150	146

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.				
Kon. Petroleum	f. 126,70		. 139,50	f. 134,40
Philips G.B.	984 $\frac{1}{2}$		796 $\frac{1}{2}$	761
Unilever	f. 189,70		f. 156,70	f. 147
Robeco	f. 252,50		f. 223,50	f. 216
Hoogovens, n.r.c.	776		662	650
A.K.U.	404 $\frac{3}{4}$		537	353 $\frac{1}{2}$
Kon. Zout-Ketjen n.r.c.	1.070		920	861
Zwanenberg-Organon	1.024		890	815
Interunie	f. 228		f. 194	f. 187
Amsterd. Bank	396		376 $\frac{1}{2}$	369 $\frac{1}{2}$

New York.			
Dow Jones Industrials	731		651 612

Restestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,12		4,32 4,33
Aand.: internationalen a)	2,83 b)		3,11
lokalen a)	3,55 b)		3,72
Disconto driemaands schatkist- papier	1 $\frac{1}{4}$		2 $\frac{1}{2}$ 2 $\frac{1}{4}$

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

gevestigd te Amsterdam.

UITGIFTE van

nominaal f 5.500.000,- aandelen,
in stukken van f 1.000,- en f 500,- op naam,
desgewenst in de vorm van certificaten aan toonder van aandelen,
groot f 1.000,-, f 500,- en f 100,-,

voor de helft delende in de resultaten van het boekjaar 1962 en ten volle in die van de volgende boekjaren,

tot de koers van 200 pCt.

De ondergetekende bericht dat zij de inschrijving op bovenvermelde aandelen en/of certificaten, op de voorwaarden van het heden verschenen prospectus, uitsluitend voor houders van claims van aandelen en certificaten, openstelt op

VRIJDAG 8 JUNI 1962

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

bij haar kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren zijn bij de kantoren van inschrijving verkrijgbaar.

DE TWENTSCHE BANK N.V.

Amsterdam, 24 mei 1962.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementenprijs f 22,50;
fr. p. post f 23,60; voor stu-
denten f 19,—; fr. per post
f 20,10.

★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM

RECENTE PUBLIKATIES

Drs. Th. A. Stevers: De wenselijkheid van structureel inflatoire overheidsfinanciering in de jaren zestig.
H.E. Stenfert Kroese N.V., Leiden 1961, 46 blz.
f. 4,20.

Openbare les, uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon lector in de leer der openbare financiën aan de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg.

Dr. H. Hoelen: De economische problematiek van de biermarkt, in het bijzonder in Nederland. Dissertatie.
J.H. de Bussy, Amsterdam 1961, 733 blz., f. 35.

Uit de inhoud: Eerste gedeelte: de markt; Tweede gedeelte: de marktstructuur en het marktproces (o.a. produktdifferentiatie, het oligopolie in de Nederlandse brouwerijindustrie, de prijspolitiek, kartellering, de elasticiteit van de vraag naar bier, kosten, prijs en ondernemersgedrag, prijsafspraken en de reclame). Derde gedeelte: de afzet (o.a. de seculaire trend, de na-oorlogse verbruiksdaling, het regionale bierverbruik en verloop en samenstelling van de binnenlandse afzet).

Dr. Eugen Leitherer: Geschichte der Handels- und Absatzwirtschaftlichen Literatur. Westdeutscher Verlag, Köln und Opladen 1961, 210 blz., D.M. 25.

De auteur streeft ernaar de wetenschappelijk geïnteresseerde practici op het gebied van „marketing” een overzicht te geven van de historische ontwikkeling (vanaf de Scholastiek) en van de huidige stand van de betrokken literatuur en theorieën. Van de moderne literatuur komt die van de Verenigde Staten, Duitsland, Frankrijk en Italië ter sprake. Behandeld worden o.a. de handelsfuncties, de distributiekosten, de reclame, de marktanalyse en de prijspolitiek in de handel. Dr. Leitherer is privaattoecent aan de „Hochschule für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften” te Neurenberg.

Mr. E. D. Harderwijk: Handleiding voor bestuurders van coöperaties. N.V. Uitgevers-Maatschappij AE. E. Kluwer, Deventer-Antwerpen 1961, 256 blz., f. 13,95.

De auteur beoogt een beschrijving te geven van de coöperatie als juridische organisatievorm, waarbij aandacht wordt geschonken aan de vele vragen, die de coöperatieve vereniging in theorie en praktijk oproept. Hij wil dan ook een praktische handleiding geven. Er wordt niet getracht de coöperatie van een economisch, fiscaal of sociologisch standpunt te bezien.

MIDDELGROTE GEMEENTE

in de randstad Holland wenst over te gaan tot aanstelling van een

hoofd accountantsdienst

De werkzaamheden van deze dienst zijn: het controleren van de gemeentefinanciën, omvattende de administraties van de algemene dienst der gemeente en een 13-tal diensten, instellingen en bedrijven. Verder het controleren van de financiële administraties der bouwverenigingen, de door de gemeente gesubsidieerde instellingen en verenigingen op liefdadig-, cultureel- en maatschappelijk gebied.

Het uitbrengen van rapporten en adviezen aan het College van Burgemeester en Wethouders behoort eveneens tot zijn taak, benevens het geven van adviezen aan en het bespreken met de hoofden van diensten en van administraties. Als controlerend ambtenaar heeft hij als commissaris zitting in de woningbouwverenigingen.

Jaarwedde f 13.488,- in minimum en f 16.968,- in maximum (8-jaarlijkse periodieke verhogingen), nog te vermeerderen met: compensatiepremiën A.O.W. f 462,- per jaar, huurcompensatie 2½% per jaar, vakantietoeslag 4% per jaar, kinderbijslag volgens Rijksregeling. Al naar gelang ervaring en bekwaamheid kan boven het salaris nog een persoonlijke toelage worden toegekend.

Onderstaand bureau is gemachtigd aan serieuze reflectanten telefonisch verdere inlichtingen te geven (tel. 51006 - toestel 1).

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 94 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deenen Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474, R'dam.

Dr. L. Bak: *Het industriële terreingebruik in Nederland - een planologische facetstudie.* Rijksdienst voor het Nationale Plan. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf, 's-Gravenhage 1961, 192 blz.

Na de inleiding wordt in korte trekken de industrialisatie als maatschappelijk verschijnsel in het algemeen en als ruimtelijk gebeuren in het bijzonder behandeld. Voorts wordt o.a. een door de auteur ingestelde grote enquête bij de Nederlandse industrie in de jaren 1957-1959 en de resultaten hiervan onder de loep genomen. Aan de orde komen tevens onder meer een analyse van de factoren welke het terreingebruik per werknemer bepalen, de planning van de industrieterreinen in de praktijk en het vraagstuk van de maatschappelijke aanvaarding van het industriële terreingebruik.

De studie beoogt een noodzakelijke aanvulling op de bodemstatistiek van het C.B.S. te geven. Zij geeft hierbij een overzicht van de huidige situatie, gedifferentieerd naar soorten van bedrijven, naar een regionale tweedeling (Westen en Overig Nederland) en naar grootte-klassen van gemeenten, terwijl tevens gezocht is naar een verklaring van de verschillen in bodemgebruik per werknemer in de te onderscheiden bedrijfspgroepen en -klassen. Anderzijds wordt gestreefd naar een achtergrond voor het planologisch werk op dit gebied, mede rekening houdend met een aantal toekomstige factoren, o.a. die van automatisering en uitbreiding van ploegenarbeid.

Adverteren is verkopen!

**BURGEMEESTER EN WETHOUDERS VAN
AMSTERDAM**

roepen sollicitanten op voor vervulling van de functie van

ECONOOM

bij de afdeling Gemeentebedrijven ter Gemeentesecretarie, wiens taak voornamelijk zal bestaan uit het verlenen van assistentie — op adviserend niveau — bij de behandeling van vraagstukken, welke zich voordoen bij het beheer van openbare nutsbedrijven alsmede uit het selecteren en bestuderen van literatuur betreffende deze bedrijven.

Gegadigden moeten bij voorkeur het doctoraal examen in de economische wetenschappen, richting bedrijfseconomie, met goed gevolg hebben afgelegd, doch ook zij die in het bezit zijn van de hoedanigheid van meester in de rechten, en tevens bedrijfseconomische belangstelling hebben, kunnen voor de vervulling van deze vacature in aanmerking komen.

Leeftijd tussen \pm 27 en 40 jaar.

Gegadigden moeten bereid zijn zich aan een psychologisch onderzoek te onderwerpen.

Aanstelling zal geschieden in de rang van hoofdcommissie; salariegrenzen tussen f 8.013,— en f 11.541,— (exclusief $2\frac{1}{2}$ pCt. huurcompensatie).

Het salaris zal worden vastgesteld naar leeftijd en ervaring.

Een salarisherziening is in voorbereiding.

Volledige sollicitaties binnen 14 dagen onder no. C 3776 in te zenden bij de Directeur der Gem. Personeelsvoorziening, Sarphatistraat 92, Amsterdam (C).

Op het secretariaat van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond F.N.Z.,
Van de Spiegelstraat 16 te 's-Gravenhage, kan worden geplaatst

EEN MEDEWERKER

VOOR

INTERNATIONALE AANGELEGENHEDEN

De te benoemen functionaris zal nauw betrokken worden bij de belangenbehartiging van de Nederlandse coöperatieve zuivelindustrie op internationaal niveau; de ontwikkeling van een gemeenschappelijk landbouw- en zuivelbeleid in de Euromarkt vraagt hierbij overwegend de aandacht.

Gevraagd wordt een academicus (bij voorkeur econoom) die zo mogelijk reeds enige ervaring heeft op internationaal terrein.

Sollicitatiebrieven met een curriculum vitae, vergezeld van een recente pasfoto, worden ingewacht bij bovengenoemd secretariaat.

HET LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT
vraagt wegens uitbreiding van de afdeling Tuinbouw

een landbouwkundig ingenieur

(richting tuinbouw)

of

**een academisch gevormde econoom
met belangstelling voor de tuinbouw**

Betrokkene zal worden belast met bedrijfseconomische onderzoeken op tuinbouwkundig gebied.

Salarisgrenzen: f. 763,50 tot f. 1.216,50 eventueel f. 1.396,50 per maand, exclusief 2½% huurcompensatie 1960.

Standplaats: Den Haag.

Brieven met volledige inlichtingen naar Conradkade 175, Den Haag.

*U reageert op annonces in „E.S.B.”?
Wilt U dat dan steeds kenbaar maken!*

Er ontbreekt nog
één specialist
aan Uw bedrijf....

N. V. NUTRICIA
Z O E T E R M E E R

Op onze afdeling **MARKT-
ONDERZOEK** is de functie
vakant van

statisticus

(mnl. of vrl.).

Vereist: het bezit van een Mulo-diploma. B aangevuld met het diploma statistisch analist, ervaring in het uitwerken van statistieken. Leeftijd 20 tot 25 jaar.

Schriftelijke sollicitaties te richten aan de afdeling Personeelszaken N.V. Nutricia te Zoetermeer.

Nutricia

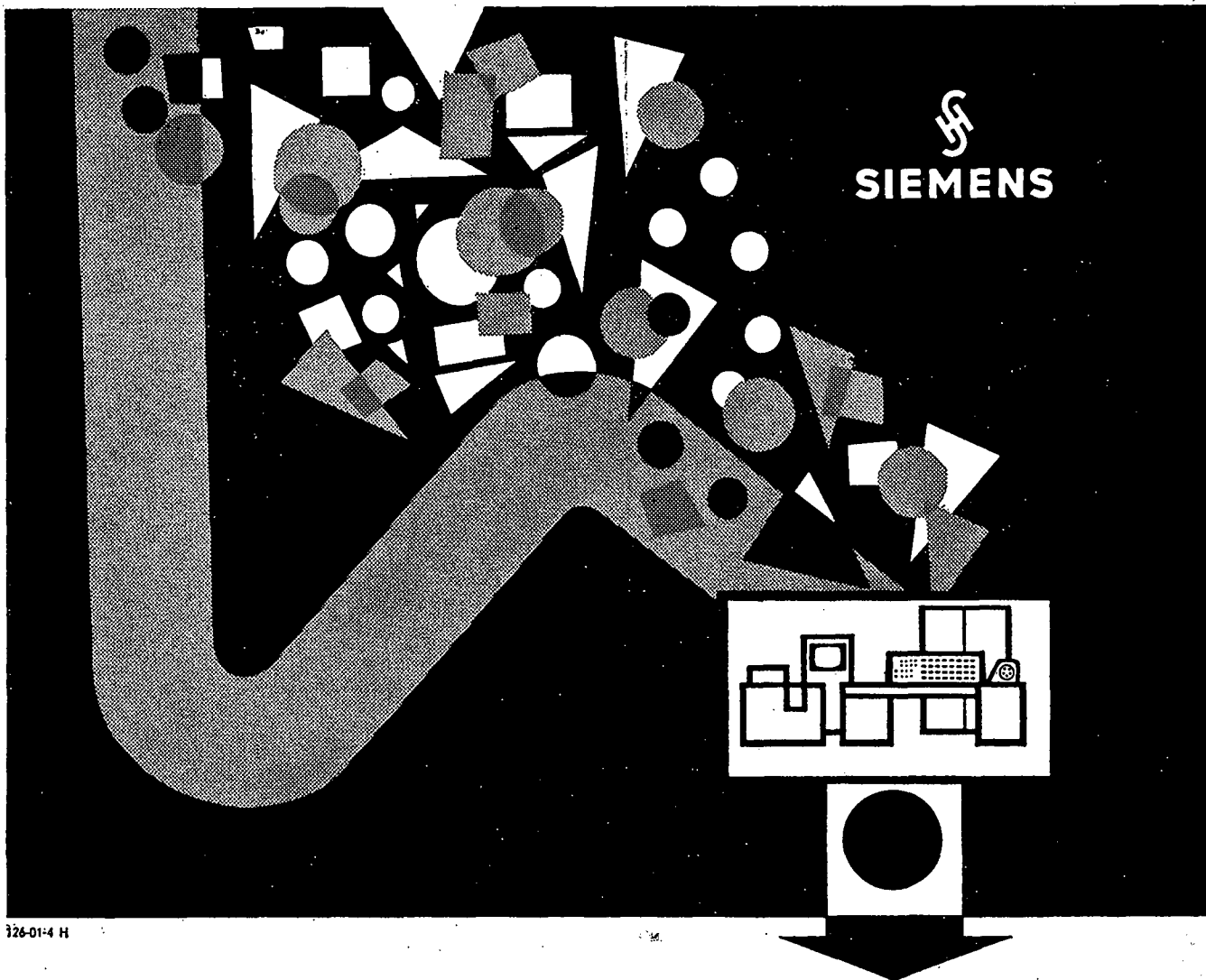
Geén onderneming met oog voor verantwoorde bedrijfsvoering zal het belang van specialisten willen ontkennen.

Toch missen vele ondernemingen de hulp van een economisch-pensioenadviseur, die terzake van alle facetten op zijn gebied deskundig is.

Een feit is, dat in de premie voor de pensioenregeling een marge voor een tussenpersoon ingecalculerd is. De verzekeringnemer heeft het - geldswaardige - recht, de economisch-pensioenadviseur als tussenpersoon aan te wijzen. Door deze aanwijzing ontvangen de belanghebbenden die voortdurende; juridisch- en economisch-deskundige bijstand* waarop zij recht hebben.

Fa. A. O. Beuth van Wickevoort Crommelin
Economische Pensioenadviseurs
Rubensstraat 89 - Amsterdam-Z.
Tel. 020-725410

* „De weg uit de pensioendoolhof” is op aanvraag gratis voor directies of fondsbesturen verkrijgbaar.

126-01-4 H

De capaciteit van morgen

Ontwikkelingsprojecten bij industrie en overheid vormen de basis voor toekomstige activiteiten. Teneinde een gefundeerd en rationeel programma te kunnen opstellen, moeten vele gecompliceerde vraagstukken worden opgelost. Nutteloze experimenten en tijdrovende omwegen zijn duur en remmen ontwikkeling en productie. Electronische informatieverwerkende systemen leveren de leiding snel en exact de gegevens, die zij nodig heeft bij haar beleidsbeslissingen. Deze nieuwe en doelmatige hulpmiddelen waarborgen een optimaal gebruik van de capaciteit van morgen.

Siemens Informatieverwerkende Systemen

volbrengen deze gecompliceerde opgaven (en vele andere!) dankzij bijzondere eigenschappen: hoge bewerkingsnelheid, willekeurig te kiezen geheugencapaciteit, snelle in- en uitvoermedia (sneldrukmachine max. 90.000 regels per uur!), grote flexibiliteit in opbouw en toepassingen, uitzonderlijke betrouwbaarheid.

Vele bedrijven en instellingen zijn reeds tot aanschaffing van een Siemens Informatieverwerkend Systeem overgegaan. Ervaren deskundigen kunnen U daarom behulpzaam zijn bij de voorbereidingen. Vele standaardprogramma's staan te Uwer beschikking. Vraagt documentatie.

NEDERLANDSCHE SIEMENS MAATSCHAPPIJ N.V.

POSTBUS 1068 • 's-GRAVENHAGE • TELEFOON 183850

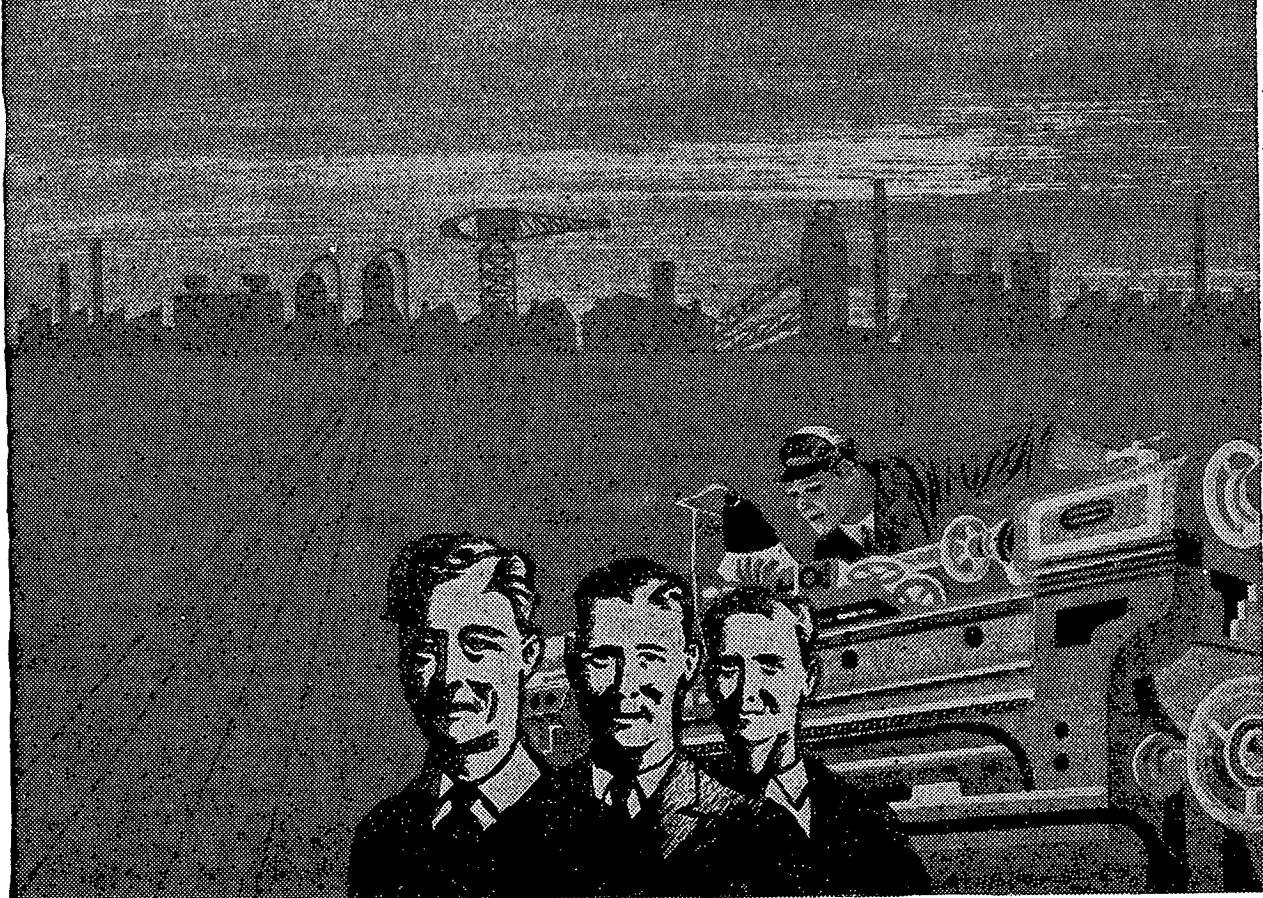
ALLEENVERTEGENWOORDIGING VAN

SIEMENS & HALSKE AKTIENGESellschaft

BERLIN • MÜNCHEN

FRIESLAND

een voorbeeld van geslaagde industrialisatie

Een uniek perspectief biedt Friesland voor industriële initiatieven. Ten behoeve van de industriële vestiging wordt gezorgd voor voldoende technisch onderwijs. Een goed-geschoolde arbeidsreserve staat voor u klaar!

Waar elders hebt u een zo ruime keuze van terrei-

nen, - waar vindt u zo'n arbeidsreserve en zoveel ruimte -, gecombineerd met voortreffelijke nationale en internationale verbindingen te land en te water? *Friesland biedt alle voordelen van een jong industrialisatiegebied.* **De ondernemer die vooruit kijkt, kijkt naar Friesland.**

Dit zijn de 11 kernen: Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen - Heerenveen - Kootsterille (gem. Achtkarspelen) - Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek - Wollega.

Friesland kunt u bouwen

INDUSTRIËLE ZAKEN

Inlichtingen: de Industrialisatie-raad der Friese-Kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, tel. (05100) 28144-28145.